

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2014

Kateřina TUROŇOVÁ

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY

POLSKO-ČESKÝ SLOVNÍK EPONYM

Polish - Czech idioms dictionary

Polsko - czeski słownik eponimów

VYPRACOVALA: Kateřina Turoňová

VEDOUCÍ PRÁCE: doc. PhDr. Ivana Dobrotová, Ph.D.

2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Polsko-český slovník eponym“ vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny.

V Olomouci, 20. 3. 2015

.....

Děkuji doc. PhDr. Ivaně Dobrotové, Ph.D., za odborné vedení, rady, konzultace a připomínky, které mi během psaní této bakalářské práce poskytla.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. LEXIKOGRAFIE A JEJÍ SLOVNÍKOVÉ DEFINICE	3
2.1. LEXIKOGRAFIE A JEJÍ ROZDÍLNÉ INTERPRETACE	4
2.2. PRÁCE NAD TVORBOU SLOVNÍKU	6
3. SLOVNÍK.....	8
3.1. TYPOLOGIE SLOVNÍKŮ.....	8
3.2. MAKROSTRUKTURA SLOVNÍKU	9
3.3. MIKROSTRUKTURA SLOVNÍKU.....	9
4. Z HISTORIE POLSKÉ LEXIKOGRAFIE	12
4.1. SLOVNÍKY V OBDOBÍ 15.–18. STOLETÍ.....	12
4.2. SLOVNÍKY 19. A 20. STOLETÍ.....	13
4.3. LEXIKOGRAFIE V OBDOBÍ 20. A 21. STOLETÍ.....	15
4.4. PŘEHLED NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH SLOVNÍKŮ 20. A 21. STOLETÍ	16
4.5. ELEKTRONICKÉ SLOVNÍKY	18
5. METALEXIKOGRAFIE	20
5.1. TEORIE LEXIKOGRAFICKÉHO POPISU	20
5.2. VLASTNOSTI LEXIKOGRAFICKÉHO POPISU	21
5.3. PROBLÉM OBJEKTIVISMU V LEXIKOGRAFICKÉM POPISU	22
6. IDIOMATIKON – TEMATICKÝ IDIOMATICKÝ PŘEKLADOVÝ SLOVNÍK.....	24
7. SLOVNÍK EPONYM	25
7.1. STATISTIKY SLOVNÍKU	96
8. ZÁVĚR.....	98
9. RESUMÉ.....	101
10. BIBLIOGRAFIE.....	102

1. ÚVOD

Slovník je důležitou součástí života každého z nás, ať už se jedná o odborníka, nebo obyčejného člověka. Neustále se tvoří nová slova a velký důraz je kladen také na znalost cizích jazyků. Lexikografie dnes však poněkud změnila svou klasickou podobu. Může za to zejména dnešní doba komputelizace a rychlý rozvoj IT technologií. Lidé stále více, zejména díky rychlosti a přístupnosti, využívají slovníky v elektronické podobě. S tím samozřejmě počítají samotní tvůrci a přizpůsobují tomu i svou nabídku. Samotná nabídka je velmi pestrá. Setkáváme se jak s klasickými typy slovníků, tak s netradičními slovníky, např. nářečními, slangovými, zaměřenými na různé specializované oblasti nebo skupiny lidí. Všechny tyto slovníky nám pomáhají v různých situacích, ve kterých se v životě můžeme ocitnout. A ačkoliv se podoba lexikografie postupem času změnila, je důležité nezapomínat na její tradiční a původní odkaz, jaký představuje.

Tato práce se ve své první části zabývá zejména teoretickými aspekty lexikografie, jejími definicemi a interpretacemi, historií, typy slovníků či stavbou a charakteristikou samotných hesel.

Druhá část práce je praktického rázu. Zde se zaměřuji na český překlad konkrétních polských frazeologických eponym. Jedná se o jednotky, které se v běžných překladových slovnících nevyskytují. Eponyma můžeme definovat několika způsoby. Ta nejstarší definice souvisí s jejich původem. Toto slovo se používalo pro pojmenování řeckého starověkého úředníka, jehož jménem se určovalo jeho funkční období (např. Archonti ve starověkém Řecku, Eforové ve Spartě atd.). Dnes se setkáváme nejčastěji se dvěma univerzálními definicemi. Ta první je spojená s osobou nebo postavou, jejímž jménem bylo něco pojmenováno. A ta druhá představuje slovo (frázi), která byla vytvořena od jména nebo příjmení reálné či fiktivní postavy. Při překladu jsem se však přesvědčila, že eponyma nejsou utvořena pouze od vlastních jmen. Hodně je jich spojených s názvem země, konkrétního města a spousta jich souvisí také se stereotypem i zvyky jednotlivých národů a jejich obyvatel.

Slovník obsahuje dvouslovná eponyma, jednoslovná eponyma a v neposlední řadě také několik frází. K překladu českých ekvivalentů jsem využívala pouze internet a své vlastní znalosti. Přínos samotného slovníku vidím i v tom, že ke každému eponymu je připojen jeho význam, což je užitečné zejména u méně užívaných termínů nebo eponym s přeneseným významem. Věřím, že tento slovník může pomoci s určitým obohacením

vlastních znalostí nebo alespoň bude zajímavým počtením vzhledem k tomu, že z větší části obsahuje výrazy, které jsou každému běžné známé.

2. LEXIKOGRAFIE A JEJÍ SLOVNÍKOVÉ DEFINICE

Zajímavé může být představení toho, jak vypadá samotná definice lexikografie v praxi. Jak ji vnímají a definují lidé, kteří jsou s tímto termínem velmi úzce spjati. Władysław Miodunka se ve své knize *Podstawy leksykologii i leksykografii* věnuje rozsáhlému popisu této definice, kterou zobrazuje na pozadí od těch nejstarších až po současné slovníky.

Poprvé se tento termín objevuje v *Słowniku wileńskim* (1861), kde je uveden jako „psaní slovníku“. Na přelomu 18. a 19. století byl slovník chápán pouze z praktického hlediska. Jednalo se knihu, obsahující veškerá slova používaná v daném jazyce, která jsou abecedně seřazena a vysvětlena. Ke změně došlo ve 20. století. V tomto období již lexikografie není vykládána pouze v praktickém smyslu. Přidávají se k ní vědecké aspekty a status vědecké disciplíny, jež spojuje teorii s praxí. Důkazem je definice, kterou najdeme ve *Słowniku języka polskiego pod red. Witolda Doroszewskiego* (1958–1969). Zde je definována jako „sestavování slovníku, věda o metodách zpracovávání slovníků“. Podobnou definici nalezneme i v *Słowniku języka polskiego pod red. Mieczysława Szymczaka* (1978–1981), kde je kladen ještě větší důraz na spojení „vědecká disciplína, která se zabývá metodami i technikou zpracování slovníků“. Můžeme si všimnout i toho, že v samotné definici lexikografie není uvedeno, se kterou vědní disciplínou se pojí. O tom se dozvídáme teprve v definici lexikologie, která je zde představena jako její teoretický základ. Hlavním důvodem, proč se o spojení mezi těmito dvěma disciplínami začíná mluvit až v tomto období, je určitě to, že samotná lexikografie vznikla mnohem dříve než lexikologie. Je tak stará jako samotná existence slovníků. Z dřívějších definic tedy vyplývá, že lexikografie má dvojí rozměr – praktický, související se sestavováním slovníků, a vědecký či teoretický, který se pojí s metodami a technikami samotného zpracování (Miodunka 1989: 9–13).

Nové informace v chápání samotné definice nám přináší jak specializované, tak nejnovější slovníky. Co se týče specializovaných slovníků, tak ve *Słowniku terminologii językoznawczej* (1968) je uvedeno, že lexikografie je „část jazykovědy, věnující se shromažďování, uspořádání a popisování veškerého druhu jazykového materiálu“. Podrobnější definici nalezneme v *Encyklopedii wiedzy o języku polskim* (1978). Tam je význam tohoto termínu představen jako „část aplikované jazykovědy, která se věnuje teorii i praxi sestavování slovníků“. Teorie zkoumá základní teoretické problémy, se kterými se lexikograf setkává během své práce, zatímco praxe spočívá v sestavování

slovníků. Dále se zde uvádí, že jejím hlavním úkolem je stanovení pravidel pro výběr hesel a jejich formy, definice hesel a rozsah i způsob uvádění gramatických informací (Miodunka 1989: 14).

Pokud se zaměříme na definice, které nalezneme v novějších slovnících vydaných po roce 2000, tak zjistíme, že se od výše uvedených moc neodlišují. V definici, kterou nalezneme ve *Słowniku współczesnego języka polskiego pod red. Dunaja* (2000), již zcela zmizely její praktické, nevědecké aspekty. Zde je představena jako „část aplikované lingvistiky, zabývající se analýzou slovní zásoby včetně mj. studia o původu a významu slov“ (Żmigrodzki 2003: 23). Z porovnání starších definic s těmi novějšími vyplývá, že dochází k nárůstu tendence považovat lexikografii za vědu.

2.1. LEXIKOGRAFIE A JEJÍ ROZDÍLNÉ INTERPRETACE

Existují rozdílné interpretace týkající se vztahů a propojení lexikografie a lexikologie. Nelze popřít tvrzení, že obě tyto vědní disciplíny mají bezpochyby hodně společného. Otázkou týkající se vztahu a spojitosti mezi oběma těmito jazykovědnými disciplínami se zabývalo a stále zabývá mnoho lingvistů a lexikografů. Zatímco zejména lingvisté jsou zastánci názoru, že lexikografie je vědním odvětvím, a snaží se ve svých publikacích poukázat na různá propojení a určitou formu podřízenosti, kterou může vůči jazykovědě a jejím disciplínám představovat, u lexikografů-praktiků naopak převažuje trochu rozdílný názor.

Spojitosť těchto disciplín demonstrují některé definice lexikologie. Ta je považována mj. za „teoretický základ lexikografie“. Toto hledisko však může být diskutabilní. Lexikologie určitě neodpovídá na všechny otázky, které si lexikograf klade během své práce. Například Anna Wierzbicka došla k názoru, že samotná lexikografie nemá žádné teoretické základy. Jedná se ale o poněkud přehnané tvrzení. Patřilo by se spíše říci, že je jazykověda neuděluje dostačujícím způsobem. Vzájemné propojení lexikografie s jazykovědou se jeví jako dosti komplikované. Lexikograf při své práci zcela nepochybně čerpá z toho, co mu jazykověda nabízí. Na druhou stranu teorie jazykovědy je jen jedním z mnoha faktorů, které modelují konečnou podobu současného slovníku (Żmigrodzki 2003: 21).

Rozdílný názor na tuto problematiku má Witold Doroszewski, jeden z nejvýznamnějších polských lingvistů a lexikografů. Ten se vzájemnými vztahy lexikologie a lexikografie zabýval podrobně. Ve svých pracích tvrdí, že obě tyto disciplíny jsou úzce spojené s jazykovědou, ba co víc, samotný vývoj jazykovědy může

bezprostředně záviset na rozvoji těchto vědních oborů. Důležitost lexikografie je zachycena také v jeho tvrzení, kde uvádí, že je humanitním pojítkem všech vědních oborů, oblastí, kde dochází ke společnému setkání právě z důvodu jejich vzájemné užitečnosti. Na jiných místech nezapomíná zdůraznit, jakou roli hraje v lexikografických pracích samotná lexikologie. Podle něj je úkolem obou těchto disciplín především definovat význam slov. V realizaci tohoto cíle je však úspěšnější lexikologie, která se díky zkoumání funkce jazykových znaků stává teoretickým základem lexikografie (Miodunka 1989: 17–19).

Mezi odborníky existují odlišné názory ohledně toho, zda lexikografii interpretovat jako vědu, či umění, jako nedílnou součást jazykovědy, nebo samostatnou disciplínu. Většina jazykovědců se přiklání spíše k názoru, že lexikografie je součástí aplikované lingvistiky, která se zabývá jak teoretickou, tak praktickou částí tvorby slovníku (Baňko 2001: 10).

Baňko je přesvědčený, že lexikografie představuje nedílnou součást jazykovědy. Tvrdí, že jazykový slovník je jakýmsi přenosem znalosti jazyka samotného, ale rovněž znalostí o jazyku, které jsou obsažené v samotných heslech i ve způsobu uchopení daného jazykového materiálu. Ve skutečnosti nezáleží na tom, zda je lexikograf jazykovědcem, nebo není. Stejně nakonec bude muset využít ke své práci nejdříve lingvistickou teorii (Žmigrodzki 2003: 17–18).

Rozdílný pohled na tuto otázku přináší americká lexikografie. Její představitel, britský profesor Patrick Hanks tuto disciplínu interpretuje jako umění, nikoliv jako vědu (Baňko 2001: 10). Můžeme se také setkat s názorem, že lexikografie je určitá forma řemesla. Řemesla, které vzniklo již ve starověku, mnohem dříve než jazykověda, která se jako věda konstitovala teprve v XIX. století. Nejde o uměleckou činnost, kterou výraz řemeslo může na první pohled evokovat. Jde spíše o formu umění ve starověkém slova smyslu, která je chápána jako určitá dovednost či schopnost (Baňko 2001: 12).

Také Piotrowski popírá spojitost lexikografie pouze s jazykovědou a rovněž její těsnou závislost na lingvistice. Tvrdí, že tvorba slovníků se stává autonomní oblastí, která sice ve velké míře využívá jazykovědných metod, souvisejících s logickým uvažováním a přemýšlením, ale aplikuje i své vlastní, které v práci lexikografa představují intuice, jazykový cit a přesvědčení plynoucí ze zkušenosti. Z jeho pohledu je lexikografie podobná spíše překladatelské praxi, tedy humanitní činnosti, a je propojená s široce chápanými kulturními vědami (Piotrowski 1994: 2–3).

Vzájemný vývoj vztahů těchto dvou disciplín lze považovat za různorodý a stále nebyl náležitě popsán (Žmigrodzki 2003: 151).

2.2. PRÁCE NAD TVORBOU SLOVNÍKU

Lexikograf musí pro svou práci splňovat několik důležitých požadavků. K těm nejdůležitějším patří zcela určitě jazykové vědomosti, dostatečné znalosti jazykového materiálu, všeobecná orientace v reáliích i životě a pracovní metoda, umožňující objektivní vyhodnocení jednotlivých údajů a jejich vztahů (Filipec 1995: 18).

Důležitou vlastností dobrého lexikografa je také sečtělost. Znalosti získávané během četby jsou totiž nenahraditelné. Výše uvedené názory o tvůrčím charakteru lexikografické práce souvisí s dalším podstatným rysem osobnosti lexikografa. Jde o umění psaní. Je pravdou, že znalosti gramatiky jsou významnou pomůckou v gramatickém popisu hesel, znalost sémantiky či pragmatiky zase pomáhá při vytváření samotných definicí. Lingvistické studium však není u tohoto typu práce podmínkou. Tvorba slovníku nemá pouze vědecký charakter, ale čím dál tím více připomíná spíše redakční práci. I z tohoto důvodu se setkáváme s tím, že samotní vydavatelé hledají osoby, které splňují tuto kvalifikaci. Psaní definicí je totiž považováno za spíše literární nežli vědeckou činnost. I to je důvod, proč osoby, mající hluboké jazykovědné znalosti, nemusí splňovat požadavky tvůrčího psaní (Žmigrodzki 2003: 16–17).

Co se týče samotného začátku práce nad tvorbou slovníku, nejdůležitější věcí, kterou lexikograf musí udělat, je sehnat si zdroje, ze kterých bude dále čerpat. Těmito zdroji mohou být již existující slovníky, zdrojové texty, které dokumentují užívání slov (krásná literatura, noviny), a na konci bezpochyby vlastní znalosti a intuice, která je rozvíjena čtením odborných prací a názory různých specialistů. Nashromážděním zdrojů ale práce teprve začíná. Než dojde k psaní samotných hesel, je potřeba určit různé podstatné detaily. Tak například pro koho bude slovník určen, jaký bude jeho rozsah a také způsob poskytování informací. Zejména cíloví odběratelé jsou velmi důležitým aspektem. Kdysi lexikografie poněkud ignorovala potřeby uživatelů. Tvořily se zejména „univerzální slovníky“ určené všem. Až teprve postupem času se objevil názor, že různé skupiny uživatelů mohou mít dosti odlišné potřeby a požadavky. Výzkumy, věnující se této problematice, jsou v dnešní době poměrně módní záležitostí. Tato důležitá součást lexikografie, nepatřící do jazykovědy, je silným argumentem proti spojení lexikografie a lingvistiky. Jelikož uživatelé slovníku jsou různého typu, měl by obsahovat hesla, která odpovídají této diferencovanosti (Baňko 2001: 13).

Tím ale vše nekončí. Slovník není pouze vědeckou prací či praktickým přehledem (toto označení závisí do jisté míry na konkrétním slovníku), ale také zbožím, které chce vydavatel prodat s co nejvyšším ziskem. Z toho vyplývá, že se lexikograf musí věnovat také záležitostem, které jazykovědce nezajímají. Těmito záležitostmi mohou být například počty potencionálních odběratelů, náklady spojené s přípravou, editorské vybavení a další. Lexikograf je také povinen mít určitý všeobecný přehled o situaci na vydavatelském trhu a v oblasti prodeje knih. Tyto povinnosti samozřejmě bývají rozdělené mezi více lidí, nicméně v dnešní době komercializace a profesionalizace lexikografie je důležité, aby byla zachována relace mezi teorií a praxí či vědeckými a ekonomickými hledisky (Baňko 2001: 14).

Již dávno je minulostí doba, kdy lexikografové pracovali samostatně celá léta nad tvorbou slovníku. V dnešní době je to spíše kolektivní práce než dílo jednotlivce. Z toho plynou samozřejmě určité výhody. Tyto výhody se týkají především minimalizace subjektivního faktoru, která spočívá v kontrole díla další osobou, ať už jde o korektora, či recenzenta. Také nashromáždění souborů textů je určitým organizačním a finančním předsevzetím, které se vyplatí pouze vydavatelství, nikoliv jedné osobě. Je však potřeba mít na paměti, že v souvislosti s kolektivitou se můžou objevit i problémy týkající se především jednotnosti zpracování. Právě z tohoto důvodu je u této práce podstatné udržovat ucelenost a kompaktnost, jež uvítají zejména cíloví uživatelé (Žmigrodzki 2003: 13–14).

3. SLOVNÍK

Slovník hraje velmi důležitou roli ve vyspělé společnosti. Je jedním z prostředků, které slouží k uspokojení potřeby získávat informace a udržovat mezilidskou komunikaci. Od počátku své existence plnily slovníky didaktický úkol, protože jejich cílem bylo a i nadále je vyplnění mezer mezi stavem vědomí jejich uživatelů a vědomím celé společnosti, kterou zde zastupuje samotný autor slovníku. Z tohoto pohledu jsou slovníky považovány za nástroj trvalého vzdělávání. K jejich jazykovým úkolům patří bezpochyby usnadňování mezilidské komunikace (Miodunka 1989: 221).

3.1. TYPOLOGIE SLOVNÍKŮ

V lexikografii se setkáváme s různými typy slovníků. Při jejich klasifikaci se zohledňují následující kritéria: charakter zdrojového jazyka, jejich velikost, cíl, typ informace nebo způsob uspořádání heslové stati. Slovníky dělíme především na **encyklopedické** a **jazykové**. Významy slov jsou vysvětleny v jazykových slovnících. Z toho důvodu se rozlišují **jednojazyčné** nebo **překladové** (obvykle dvojjazyčné) slovníky. Zejména dvojjazyčné slovníky mají velký význam při studiu cizího jazyka nebo při překladu. U překladových slovníků se můžeme setkat i s **vícejazyčnými slovníky**. Z hlediska velikosti dělíme slovníky na **malé, střední a velké** (Kania, Tokarski 1984: 232).

Jednotlivé druhy rozlišujeme i u jednojazyčných slovníků.

Jedná se o:

- a) slovníky výkladové – obvykle velké slovníky, které vysvětlují jednotlivá slova z hlediska významu a morfologie a také podávají příklady jejich užití;
- b) slovníky historické – vysvětlují jednotlivá slova na pozadí určité doby v jazyce;
- c) slovníky etymologické – zobrazují původ slov a jejich primární význam;
- d) slovníky frazeologické – znázorňují obvykle přenosné idiomatické vztahy;
- e) slovníky synonymické – obsahují slova, jež mají podobný význam jako samotné heslo;
- f) slovníky nářeční – jsou zpracovány buď jako slovníky, charakterizující celou lexikální zásobu daného nářečí, nebo jako diferenční slovníky, obsahující lexikální zásobu odlišnou od zásoby spisovného jazyka;

- g) slovníky onymické – obsahují báze zeměpisných názvů, osobních a fyziografických objektů;
- h) slovníky cizích slov – vysvětlují původ a význam slov, která jsou převzata z jiných jazyků;
- i) slovníky nealfabetické – obsahují slova uspořádaná podle abecedy, avšak ne podle počátečních písmen, ale podle posledních;
- j) slovníky ortoepické – poskytují informace ke správné výslovnosti a užití slov.

K dalším typům slovníků patří mj. speciální slovníky, slovníky zkratek, frekvenční slovníky, slovníky rýmů atd. (Kania, Tokarski 1984: 230–244).

3.2. MAKROSTRUKTURA SLOVNÍKU

Základním prvkem makrostruktury slovníku je uspořádání heslové stati. Za heslo považujeme samostatnou, graficky rozlišenou jednotku slovníkového popisu, která začíná heslovým slovem a tvoří sekvenci striktně definovaných prvků.

Toto uspořádání se pojí s dvěma druhy slovníků, a to s abecedními a neabecedními. Abecední pořádek je umělý a mechanický. Zde jsou slova ukládána podle prvních písmen. Jedná se o nejpohodlnější a nejpoužívanější způsob. Co se týče neabecedních slovníků, zde uspořádání slov může být buďto kombinované, nebo pojmové. U kombinovaného vystupují tzv. hnízda, obsahující lexikální jednotky, které jsou navzájem formálně nebo sémanticky spojeny. Kombinovaný pořádek hesel je charakteristický pro slovníky synonym či vědecké morfologické a slovtvorné slovníky. U pojmového uspořádání jsou hesla seřazena podle svých významových vlastností ve smyslu širšího a všeobecného klasifikačního schématu (Žmigrodzki 2003: 52–53).

Dále sem spadají i problémy týkající se výběru heslových slov, zejména v důsledku výskytu různých typů hesel ve slovníku. V širším významu k makrostruktuře řadíme i předmluvu, tabulky a přílohy (Čermák, Blatná 1995: 21).

3.3. MIKROSTRUKTURA SLOVNÍKU

Mikrostruktura představuje vnitřní strukturu hesla. Týká se to především extrakce jeho povinných složek. V mikrostruktuře se pojí různé roviny, např. fonologická, gramatická, sémantická, stylistická, pragmatická, historická atd. (Čermák, Blatná 1995: 23).

K prvkům mikrostruktury řadíme heslové slovo (heslovou formu). Jedná se o první složku samotného hesla, která slouží k identifikaci uvedeného hesla a pro jeho zařazení vůči všem ostatním heslům ve slovníku. Heslové slovo je typograficky zvýrazněné, například prostřednictvím tučného písma. Je důležité mít na paměti, že se jedná o jakýsi štítek hesla, který je mu přiřazený na základě dohody. Mezi další prvky mikrostruktury patří gramatická informace. Z teoretického hlediska ji dělíme na dva druhy: explicitní a implicitní. Explicitní informaci pak dále dělíme na přímou a nepřímou. U podstatných jmen se pod gramatickou informací skrývá např. rod, pád, číslo, typ skloňování. U sloves je to vid, dále pak osoba, čas, způsob aj. A u přídavných jmen je to především stupeň. Následující složkou mikrostruktury jsou kvalifikátory. Kvalifikátor je informace vypovídající o náležitosti lexikální jednotky k výrazům, které vystihují určité jazykové různorodosti a jsou používané na konkrétním území v charakteristických komunikačních situacích. V současných slovnících mají podobu krátkých údajů, obvykle umístěných před definicí nebo před podheslem, popisujícím daný výraz nebo frazeologismus. Kvalifikátory plní ve slovníku především informační funkci, ale mohou mít i funkci hodnoticí, která určuje, jaké lexikální jednotky mohou nebo spíše musí být používané v daném typu jazykového kontaktu. Čtvrtým důležitým prvkem vnitřní struktury hesla je definice významu. Samotný proces popisu této definice je docela složitý. Vyžaduje od lexikografa mimo jiné i dobrou znalost konkrétních sémantických teorií. V případě mnohoznačných lexikálních jednotek totiž tento proces představuje vyloučení všech významů dané jednotky a také jejich celkové uspořádání v heslové stati. Jedním ze základních cílů sémantiky je vytvoření rozdílu mezi mnohoznačností (polysémií) a homonymií. Za homonyma považujeme dvě nebo více lexikálních jednotek majících stejný vnější tvar, zatímco s polysémií máme dočinení, jedná-li se vztah podobnosti mezi jednotlivými významy. Poněkud kontroverzní názory způsobuje relace mezi těmito dvěma jevy, zvláště pak rozhodnutí, kdy se jedná o různé významy stejné lexikální jednotky a kdy o různé jednotky stejného tvaru. Další významnou složkou slovníkového popisu jsou příklady užití hesla. Jejich charakter může být buďto skrze originální citace z jazykového korpusu, nebo prostřednictvím příkladů, vytvořených zkrácením a transformací originálních citací z korpusu či celými větami, sestavenými díky jazykovým znalostem editorů slovníku a v neposlední řadě také syntaktickými konstrukcemi a kolokacemi, které jsou rozlišené na základě korpusu nebo jazykových kompetencí editorů. Výběr jednotlivých metod závisí na účelu daného slovníku. (Žmigrodzki 2008: 63–96)

Velmi důležitým prvkem vnitřní struktury hesla je významová definice. Sám uživatel nahlíží do výkladového slovníku právě z toho důvodu, aby zjistil význam hledaného slova. Samotný proces tvorby definice je složitý. Hlavně v případě mnohoznačných lexikálních jednotek totiž vyžaduje vyloučení všech významů jednotky a následně jejich správné uspořádání v rámci heslové stati. Jeden z hlavních cílů sémantických studií je rozlišení termínů polysémie a homonymie (Žmigrodzki 2003: 71–72).

O polysémii hovoříme tehdy, je-li k jednomu lexému vázáno více významů, mezi nimiž existuje vztah podobnosti. Naopak homonymie je shoda dvou nebo více lexémů, které jsou si formálně podobné, ale nemají nic společného jak z funkčního, tak sémantického hlediska. (Čermák 2010: 60;261).

Samotná definice v jazykových slovnících by podle lexikografů měla splňovat několik důležitých bodů. Na rozdíl od encyklopedické definice by měla mít jazykový charakter, což se projevuje zejména eliminací specializovaných prvků u odborných termínů. Dále by měla být vytvořena z rozdělených a sémanticky jednodušších složek, než je slovo, které definujeme. Dalším důležitým bodem je, že v definici nemůže vystupovat samotné heslo. To může být problém, který se týká především synonymických definic. To jsou definice, ve kterých se nesetkáme s vysvětlením významů, ale pouze s výčtem souznačných slov. Současná lexikografie doporučuje vyvarovat se těmto definicím a používat je jen v případě stylisticky vyznačujících se jednotek, které mají svůj neutrální protějšek (Žmigrodzki 2003: 85–89).

4. Z HISTORIE POLSKÉ LEXIKOGRAFIE

Bez nadsázky můžeme říci, že slovník doprovází lidstvo již od pradávna, mění se pouze jeho charakter. Slovníky ze začátku sloužily především k didaktickým účelům, ale postupem času docházelo ke změně jejich charakteru.

4.1. SLOVNÍKY V OBDOBÍ 15.–18. STOLETÍ

Počátky lexikografie na území Polska můžeme datovat již do doby středověku, kde se objevuje **glosování**, čili umíst'ování poznámek a ekvivalentů slov na okrajích. V této době se glosovala zejména Bible. Tyto poznámky byly poté sepisovány odděleně v podobě tzv. **mammotrektů**. Název „mammotrekt“ znamená v doslovném překladu „krmený prsem“. V 15. století se tato díla objevila nejen v Polsku, ale i v Čechách. K nejstarším dochovaným polským mammotrektům patří tzv. mammotrekt lubiński a mammotrekt kaliski. Za zmínku stojí určitě i anonymní dílo „**wokabularz trydencki**“, obsahující kolem 500 latinských hesel s jejich polskými ekvivalenty. Nejčastěji jde o slova týkající se administrace, práva nebo nemoci (Žmigrodzki 2003: 126–127).

Kolem roku 1560 dochází ke skutečnému průlomů polské lexikografie, jak v množství slov, tak zejména z hlediska lexikální úrovně. Slovník začal hrát důležitou roli ve vzdělávání. Postupně se zavádějí technická řešení týkající jak konstrukce samotného slovníku, tak i uspořádání hesel (Žmigrodzki 2003: 129).

V roce 1564 se objevuje nejvýznamnější dílo polské lexikografie 16. století. Jde o latinsko-polský slovník **Lexicon latino-polonicum**, jehož autorem je Jan Mączyński. Jednalo se o velmi rozsáhlý a pečlivě zpracovaný typ slovníku, který měl přes 1000 stran a obsahoval více než 20 tisíc polských hesel. Mezi charakteristické prvky patřila přítomnost přísloví a pořekadel, hesel, týkajících se starověku, což značně pomáhalo rozšiřovat znalosti o této době a antické kultuře, dále pak vulgarismů nebo hovorových slov. Za zmínku stojí také to, že ke slovníku byly přiloženy verše tehdejších básníků mj. Jana Kochanowského. Přesto všechno dílo nebylo přijato příliš pozitivně. V roce 1603 bylo zařazeno na seznam zakázaných knih a postupně zapomenuto. Až teprve ve 20. století se objevily první pokusy dotisku tohoto díla (Žmigrodzki 2003: 130–131).

Největším úspěchem polské lexikografie 17. století je určitě vznik polsko-latinsko-řeckého slovníku **Thesaurus polono-latino-graecus**, jehož autorem je Grzegorz Knapski. Toto dílo bylo vydáno v roce 1621 v Krakově. Jedná se o rozsáhlý slovník zpracovaný metodou, která zdokonalila shromažďování a interpretaci lexikografického

materiálu (Kania 1984: 222). Jedná se nejen o největší polský slovník tohoto století, ale také první slovník, ve kterém se polština objevuje jako zdrojový jazyk. K dalším vlastnostem díla patřily např. bohaté frazeologismy, pokusy o sémantickou analýzu, přihlídnutí k neliterární slovní zásobě a také jeho preskriptivní charakter, který se projevuje již na začátku, kde autor hovoří o nutnosti odstranit používání cizích lexikálních výpůjček a včlenit do polštiny latinské výrazy. Toto dílo značně ovlivnilo jak vědecký, tak intelektuální život v této době (Žmigrodzki 2003: 132–133).

K dalším slovníkům, které se objevily v tomto století a zahrnovaly polskou jazykovou část, patří i Dasypodiův slovník **Dictionarium latino-germanico-polonicum** (Doroszewski 1954: 12).

Významnou pozici v polské lexikografii 18. století má bezpochyby **Nowy dykcyonarz, tj. mownik polsko-francusko-niemiecki z przydatkiem przysłów potocznych, przestrog gramatycznych, lekarskich, matematycznych i inszym naukom przyzwoitych wyrazów**. Toto dílo s poněkud delším názvem, ze kterého vyplývá obsah a typ slovní zásoby, je prací Michala Abrahama Trotze (Kania 1984: 222).

Jde o slovník, kde byla latina zastoupena francouzštinou, která se stala jazykem vyšších kruhů. Mezi charakteristické prvky tohoto díla patří umístění více možných významů k jednomu heslu, zavedení moderních kvalifikátorů v podobě jednoslovných termínů, které jsou rozlišeny typograficky, dále také uvádění více příkladů, poukazujících na užití slov, nebo gramatických informací o rodu podstatných jmen či obtížnějších forem skloňování (Žmigrodzki 2003: 133).

Kromě výše uvedených děl se ukázala i jiná, která stojí za zmínku. Doba renesance a baroka se vyznačovala objemnými, vícejazyčnými slovníky. K takovému dílu patřil sedmijazyčný slovník Petra Lodereckera z roku 1605. Méně známý je trojjazyčný slovník Nikolase Volckmara vydaný v Gdaňsku v roce 1596. Vícejazyčným dílem je také *Orbis sensualium pictus*, jehož autorem je Jan Amos Komenský. Zajímavý slovník je i *Thesaurus linguarum orientalium*. Autor F. M. Meniški hodně cestoval, zejména do Turecka. Svoji zálibu v orientálních jazycích představil v tomto slovníku. Jde o slovník obsahující slovní zásobu turečtiny, perštiny a arabštiny společně s jejich překladem do latiny, polštiny, němčiny a francouzštiny (Žmigrodzki 2003: 134–135).

4.2. SLOVNÍKY 19. a 20. STOLETÍ

V 19. století došlo k nárůstu slovníků z kvantitativního hlediska a rovněž se proměnily metodologické přístupy. Postupně se začíná rozvíjet i jednojazyčná

lexikografie. Průlom nastal, když se ve Varšavě objevil velký, šestisvazkový **Słownik języka polskiego**, jehož autorem je Samuel Bogumił Linde. Sám autor je považován za tvůrce vzoru jednojazyčného slovníku vědeckého charakteru a také novodobé lexikografické práce. Zajímavé bylo především to, jak autor využíval zdroje. Absolutní novinkou byl způsob citace autorů obsahující zkratku autorova příjmení, název díla a číslo stránky. V souvislosti s jednojazyčnými slovníky se objevuje problém ve významových definicích. U vícejazyčného slovníku stačilo uvést ekvivalent v jiném jazyce. Linde tento problém pojal po svém. Jeho definice mají různou podobu. Nenacházíme v nich zbytečné naučné formulace. Často také zastupuje samotnou definici vhodným citátem (Żmigrodzki 2003: 138–141).

Toto významné dílo získalo velké uznání. Jednalo se o vůbec první lexikon porovnávající slovanské jazyky a také jeden z prvních vědeckých jednojazyčných slovníků. Velký vliv měl i na jiné jazyky, zejména na češtinu. Například Jungmannův slovník ve velké míře čerpal právě z Lindeho díla (Piotrowski 1993: 29).

V roce 1861 se ve Vilniusu zrodil tzv. **Słownik wileński**. Jednalo se o dvousvazkový všeobecný slovník polštiny, obsahující kolem 100 tisíc hesel. Toto dílo se potýkalo s kritickým hodnocením. Za jedinou jeho výhodu se považovalo vložení slovníku významných romantiků nebo tzv. kresovismů (charakteristické výrazy pro obyvatele Kresů). Můžeme se však také setkat s názory, že jde o značně nedocenené dílo. Jednalo se totiž o první všeobecný kapesní slovník, který byl určen širšímu kruhu uživatelů. Lexikografové také upozorňují, že tento slovník dal počátek encyklopedickým definicím přírodních názvů i slovní zásobě různých oblastí vědy, což se považuje za charakteristický prvek slovníku ve 20. století. Za zmínku stojí i to, že jde o první kolektivní práci v historii polské lexikografie, pracovalo na něm totiž 6 autorů (Żmigrodzki 2003: 141–142).

Mezi největší polské slovníky patří tzv. **Słownik warszawski**. Jedná se o osmisvazkové dílo tří autorů, které vzniká v letech 1900–1927 ve Varšavě. Tento slovník zahrnuje do té doby nejbohatší slovní zásobu (280 tisíc hesel). Tato bohatá zásoba hesel je důsledkem vložení značného množství dialektů a také terminologie z různých vědeckých a technických oblastí. I tato práce se však potýkala s kritikou. Byla jí vyčítána zejména slabá a nedostačující materiálová dokumentace a taktéž mnoho opomenutí slovní zásoby, kterou zahrnovaly jiné zdroje. Přestože druhá světová válka přispěla k částečným ztrátám vydání tohoto díla a pokusy o jeho nové zpracování se

nikdy neuskutečnily, i tak tento slovník výrazně ovlivnil polskou lexikografii (Żmigrodzki 2003: 143).

Výše uvedený přehled zdaleka není úplný. Pokusila jsem se představit ta nejdůležitější díla, existuje však velké množství slovníků, které zde nebyly uvedeny.

V historii polské lexikografie můžeme vidět zřetelnou návaznost na celou řadu faktorů, především na kulturní situaci panující v zemi. Dávné slovníky jsou památkami své doby, konzervujícími nejen slovní zásobu dané epochy, ale také důležité kulturní trendy, které se tehdy objevují. Zde uvedené slovníky sloužily především praktickým účelům. Pomáhaly při četbě např. Bible nebo sloužily jako vzdělávací pomůcka pro různé typy škol. V historii polské lexikografie se můžeme setkat jak s obdobím stagnace, tak i bouřlivým rozvojem, který byl zapříčiněn zejména vývojem tisku, školství, kulturními změnami i rozumovým obrozením, které vneslo osvícenství. Zejména objev tisku se přičinil k další podstatné změně – komercializaci. Slovníky se začaly vydávat rovněž z důvodu zisku (Żmigrodzki 2003: 150).

4.3. LEXIKOGRAFIE V OBDOBÍ 20. a 21. STOLETÍ

Toto období začíná v roce 1950 a trvá dodnes. Je rozděleno do dvou etap. Začátek první fáze je datován k roku 1950 a její konec na přelom let 1991 a 1992. Jako v každém období i zde se objevují charakteristické prvky, které ovlivnily samotnou lexikografii. Na vydavatelském trhu došlo k monopolizaci, což znamenalo pouze malé množství nakladatelství, která byla oprávněna vydávat slovníky. Co se týče vydaných titulů, převažovaly vědecké slovníky, jejich počet však nebyl nijak velký. Došlo také k akademizaci lexikografie. Autory slovníků byli především jazykovědci, kteří tuto práci spojovali s vědeckou kariérou na univerzitě. Za nejdůležitější vliv bylo považováno objevení nového modelu slovníkového popisu, který navrhl Witold Doroszewski, polský jazykovědec a profesor na Varšavské univerzitě a také autor **Słownika współczesnego języka polskiego** (Żmigrodzki 2003: 153–154).

Doroszewského názory na polskou lexikografii, interpretace její historie a především uskutečnění jeho idejí v praxi měly obrovský vliv na podobu polských slovníků vydávaných po válce, který přetrval do dnes (Piotrowski 1993: 38).

Druhá fáze současné lexikografie se datuje od přelomu roku 1991 a 1992 a trvá dodnes. K charakteristickým vlastnostem tohoto období patří demonopolizace. Na rozdíl od první fáze, kdy existovala pouze hrstka nakladatelství, v této fázi dochází k výraznému navýšení jejich počtu. S tím souvisí i bohatá nabídka slovníků, hlavně

populárních. Nejdůležitějším vlivem tohoto období se stala komercializace. Ta měla své klady i zápory. K jejím pozitivním důsledkům patřilo určitě to, že přinutila lexikografy, aby se zajímali o potřeby samotných uživatelů. Tomuto u předchozích slovníků nevěnovali pozornost, a proto jim to také bylo často vytýkáno. Negativní stránkou komercializace bylo výrazné navýšení počtu nekvalitních děl (Žmigrodzki 2003: 154–155).

V dnešní době se status slovníků značně změnil. Jde především o tržní produkt, který soupeří s velkou konkurencí o každého potencionálního čtenáře. Také samotní autoři již nepředstavují tu nejdůležitější část. O konečné podobě slovníku stále více rozhodují redaktoři zastupující vydavatele. V jednotlivých nakladatelstvích došlo k posílení role reklamních a marketingových specialistů. Uvádí se, že momentálně není uměním slovník napsat, ale spíše ho dobře prodat, a to s co nejlepším ziskem (Žmigrodzki 2003: 155).

4.4. PŘEHLED NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH SLOVNÍKŮ 20. a 21. STOLETÍ

K nejvýznamnějším slovníkům 20. století musíme zařadit již výše zmíněný **Słownik współczesnego języka polskiego (SJPD)**, jehož autorem je Witold Doroszewski. Není to pouze jeho samostatná práce. Jedná se o dílo, na kterém spolupracovalo více významných osobností polské lexikografie. I z toho důvodu byl slovník zpracován za relativně krátkou dobu. Práce na tomto lexikonu začala již v roce 1950 a jeho jednotlivé díly vycházely v období 1958–1969 (Žmigrodzki 2003: 158).

Novinkou v SJPD byl dokumentační záznam, který byl sice prováděn precizně a věrohodně, ale vycházel z nahodilých vydání zdrojů. Oproti předchozím slovníkům měl tento zřetelnou strukturu hesel. Také poprvé poskytoval přehled skloňování a rozdělení do deklinačních skupin (Piotrowski 1993: 40).

Samotným filologům poskytuje toto dílo velmi cenný zdroj informací o užívání polštiny v období od 18. do poloviny 20. století. Obsahuje také potřebné informace o významu a užití běžných slov. Oceňuje se i jeho funkce sloužící k výkladu literárních textů. Ale i přesto všechno se nejedná o slovník, který by byl užitečným nosičem informací o současném polském jazyce. Po roce 1969 se již neobjevila další doplňující vydání. Mezitím došlo k významné proměně slovní zásoby. Objevily se nová slova, nové normy v jejich používání (Žmigrodzki 2003: 160).

Dalším slovníkem, který stojí za zmínku, je **Mały słownik języka polskiego (MSJP)**. Autory tohoto lexikonu byli Stanisław Skorupka, Halina Auderska a Zofia

Łempicka. Jedná se o jednosvazkový slovník, obsahující kolem 35 tisíc hesel. Oproti SJPD byl významně menší. Tento úbytek byl způsobený hlavně odstraněním málo užívaných, zastaralých termínů, s nimiž se průměrný uživatel už příliš neseťká. Slovník byl věnován hromadnému odběrateli, i proto byl oproti SJPD volně dostupný a několikrát aktualizovaný. Aktualizace spočívala zejména v dodání nových hesel a novějších významů slov (Żmigrodzki 2003: 161).

Nasledujícím lexikografickým dílem byl **Słownik języka polskiego PWN pod redakcją M. Szyczaka (SJPSz)**. Jednalo se o třísavazkový slovník, obsahující kolem 80 tisíc hesel. Liší se od ostatních tím, že obsahuje kolokace, vytvořené na základě příkladu v SJPD. Byly vyeliminovány neaktuální významy a vynechána dávná a zastaralá slova. Etymologické vysvětlivky se týkaly pouze označení zdrojového jazyka. Tento slovník vyvolal mnohé diskuse mezi lingvisty. Vytýkalo se mu zejména velké množství odborné a vědecké terminologie, nízký stupeň začlenění hovorového jazyka, diferenciací ve zpracování jednotlivých hesel a v některých případech i chybné gramatické informace. Bez ohledu na jeho vady a nedostatky se i tento slovník, zejména díky velkým nákladům a dlouhodobé přítomnosti na trhu, dostal do všeobecného povědomí Poláků (Żmigrodzki 2003: 162–163).

K dalším reprezentantům slovníku současné polštiny patří objemný **Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny pod redakcją H. Zgólkowej (PSWP)**. První svazky se objevily v roce 1994. Jednalo se o poněkud kontroverzní dílo. Důvodem bylo hlavně zrušení standardního slovníkového popisu. Slovník plnil hlavně praktickou a jednoduchou funkci. Další příčinou konfliktů byl jeho vztah k jiným jazykovým slovníkům. Snadno v něm lze najít hesla převzatá v celém rozsahu z jiných lexikografických zdrojů. K pozitivním vlastnostem, o kterých mluví někteří recenzenti, patřil začátek univerzality. Samotní autoři se snažili propojit obsahy různých typů slovníků (Żmigrodzki 2003: 164–165).

V roce 1996 se objevuje **Słownik współczesnego języka polskiego pod redakcją B. Dunaja (SJPDun)**. Autory tohoto slovníku jsou především jazykovědci z Jagellonské univerzity v Krakově. Toto dílo vneslo určité metodické a technické inovace. Byl použitý nový, netypický způsob vytváření samostatných hesel u frazémů. Jistý posun se projevil i ve vytváření definic. Došlo u nich ke zjednodušení jazyka a rozčlenění. Značná část definic splňuje základní požadavky sémantické analýzy. Oceňuje se také to, že právě v SJPDun dochází k využívání nejnovějších poznatků polské teoretické lingvistiky (Żmigrodzki 2003: 166).

Průlom polské lexikografie, z metodologického hlediska, nastává v roce 2000. V tomto roce se objevuje **Inny słownik języka polskiego pod redakcją M. Bańki (ISJP)**. Samotný název tohoto díla poukazuje na to, že se slovník bude odlišovat. Inovace spočívala v celkovém překonání tradičního slovníkového popisu, jenž byl vytvořen v 19. století. Odlišnost tohoto díla jde vidět už na první pohled. Liší se především grafickým zpracováním. Heslová informace je rozdělena do dvou sloupců. Hlavní sloupec obsahuje základní prvky struktury hesla např. definici, příklady, frazeologismy, skloňování atd. Ve druhém sloupci najdeme specializovanější typ informace, především slovní druh, rod nebo vid. Podle autorů toto dílo splňuje požadavky průměrného i náročného čtenáře. Zatímco průměrný čtenář si vystačí s informacemi obsaženými v prvním sloupci, náročnější určitě uvítá i ty detailnější. K dalším inovativním řešením patřila mj. metoda ukládání hesel, uspořádání idiomů, nové formy definic, psané jednodušším, srozumitelnějším jazykem, odkazování se na počítačový korpus textů a také snaha autorů o vytváření nových hesel bez srovnávání s původními díly. I z toho důvodu se jednalo o tvůrčí a výzkumný charakter práce (Žmigrodzki 2003: 167–170).

V roce 2003 vychází **Uniwersalny słownik języka polskiego pod red. Stanisława Dubisza**. V posledních 50 letech se jedná v pořadí o druhý slovník, který zaznamenává tak rozsáhlou slovní zásobu současného polského jazyka a vyhovuje normativním a didaktickým požadavkům. Vyznačuje se také selektivitou při výběru jazykového materiálu a omezením encyklopedičnosti v lexikografickém popisu.

4.5. ELEKTRONICKÉ SLOVNÍKY

V dnešní moderní době informačních technologií a internetové komunikace není překvapením, že jsou tradiční slovníky pomalu, ale jistě nahrazovány elektronickými. Samotní uživatelé stále častěji vyhledávají potřebné informace na internetu. Hlavním důvodem je jednoznačně jednoduchost, rychlost a pohodlí.

K rozvoji počítačové lexikografie ve světě došlo v polovině 90. let 20. století. V Polsku se delší dobu elektronické slovníky setkávaly s nedůvěrou. Ta se týkala především vydavatelů, kteří viděli větší zisky v oblasti tradičního slovníkářství. To může souviset s většinou bezplatnou formou elektronických slovníků, která vydavatelům přináší menší nebo téměř žádné zisky v poměru k vloženým investicím, nebo také s obavou z plagiátorství. Nezpochybnitelným faktem však je, že s postupem času bude poptávka po elektronických slovnících značně růst a vydavatelé budou muset tuto

skutečnost akceptovat. Týká se to zejména velkých, vědeckých slovníků, které při tvorbě vlastních děl vyhledávají samotní vědci a jiní odborníci. (Žmigrodzki 2008: 98–100).

Co se týče reprezentanta slovníku tohoto druhu, za zmínku stojí určitě **Wielki słownik języka polskiego pod red. Piotra Żmigrodzkiego (2007)**. Do konce roku 2012 bylo zpracováno zhruba 15 tisíc hesel. Ale práce na rozšíření slovníku stále probíhají. Jeho cílem je poskytnout vyčerpávající popis všech lexikálních jednotek v polštině, s využitím znalostí polských jazykovědců z druhé poloviny 20. století a shodně s normami lexikografického popisu současné světové lexikografie.

5. METALEXIKOGRAFIE

Vzhledem k teoreticko-metodickým aspektům, které se objevují v chápání lexikografie ve 20. století, se lexikografická teorie v průběhu posledních let dosti rozrostla, zejména v západní lingvistice. Právě tam získala status samostatné disciplíny zvané „metalexikografie“ (Žmigrodzki 2003: 16).

Jedná se o disciplínu, u které můžeme určit pět různých oblastí zájmů – lexikografickou teorii, kritiku, studie zužitkování slovníků, marketing a historii slovníků (Žmigrodzki 2008: 23).

Ewa Ulitzka však přidala do této teorie ještě jednu oblast, a sice „lingvistickou metalexikografii“, která má na starost jazykové teoreticko-metodologické základy lexikografického popisu. Základní funkcí lexikografického popisu je zde výběr a zhodnocení koncepcí teoretické lingvistiky, vzhledem k jejich užitečnosti ve slovníkovém popisu, a rovněž hledání praktických řešení, založených na teoretických poznatcích, které berou v úvahu jak praktické možnosti lexikografie, tak i blaho samotných uživatelů (Ulitzka 2006: 6–7).

Metalexikografií tedy rozumíme veškeré rozjímání nad lexikografií, která je chápána jako umění zpracování slovníků a zároveň ve smyslu dostupné nabídky těchto děl na trhu (Žmigrodzki 2008: 24).

5.1. TEORIE LEXIKOGRAFICKÉHO POPISU

Předmětem zkoumání lingvistické metalexikografie je slovník, přesněji jazykové slovníky. Slovník představuje konkrétní lexikografické dílo obsahující lexikografický popis. Obvykle se setkáváme s tím, že v jednom slovníku nacházíme jeden lexikografický popis zabývající se určitou skupinou jazykových faktů. V dnešní lexikografii však najdeme i taková díla, v nichž je obsažen více než jeden fakt. Jedná se zejména o slovníky, v nichž se jistým způsobem propojují různé typy specializovaných slovníků, například *Słownik 3 w 1: wyrazów obcych, synonimów, frazeologiczny* (Žmigrodzki 2008: 29–30).

Lexikografickým popisem rozumíme soubor lingvistických informací souvisejících se samostatnou jazykovou jednotkou nebo se souhrnem těchto jednotek obsažených v lexikografické práci. Z této definice vyplývá, že lexikografický popis se týká buď jednotlivých jazykových jednotek, nebo celku lexikální zásoby daného jazyka. Nelze ho však ohraničit pouze do jednotlivého hesla nebo heslové stati, v nichž se

informace o jazykových jednotkách objevují. Tyto jazykové jednotky nebo jejich soubory se mohou projevovat v různých formách. Setkáváme se s nimi mj. ve flexivních tabulkách, ve vysvětlivkách zkratk kvalifikátorů, v hypertextových odkazech, které jsou součástí elektronických slovníků, nebo v předmluvách, ve kterých nalezneme informace pocházející od samotného autora popisu nebo se bezprostředně týkající lexikografického popisu. Za zmínku stojí i prvky, které nejsou součástí tohoto pojmu. Jedná se například o předmluvy, vydavatelské poznámky, recenze, texty objevující se na obálkách, grafické úpravy a veškeré složky ediční činnosti. Co se týče elektronických slovníků, u nich se jedná zejména o uživatelské rozhraní či druh aplikovaného softwaru (Žmigrodzki 2008: 25–28).

5.2. VLASTNOSTI LEXIKOGRAFICKÉHO POPISU

Jedním z úkolů metalexikografie je představení objektivních kritérií, která jsou následně použita ke zhodnocení jednotlivých lexikografických popisů. K těmto kritériím patří uživatelská přívětivost, komptabilita s lexikografickým uměním, shoda s požadavky lingvistických teorií a adekvátnost lexikografického popisu (Žmigrodzki 2008: 38).

Uživatelsky přívětivý popis znamená jednoduše takový popis, který je snadno přijatelný pro každého uživatele a nevyžaduje žádnou speciální přípravu. Přívětivosti se dosahuje především formálním zjednodušením popisu. To se projevuje odstraněním zkratk, odkazů nebo zjednodušením jazykových vysvětlivek. Mezi další vlastnosti přívětivého lexikografického popisu patří kontextovost, přehlednost, neutrálnost, používání jednoduchých, rozdělitelných definicí a v neposlední řadě také vyvarování se zbytečné encyklopedičnosti. Potřeby uživatele dlouho nebyly v polských slovnících zohledňovány, ať už v samotné lexikografii, či v metalexikografických pracích. V úvahu byly brány zejména potřeby jazykovědců. Uživateli slovníku nezbývalo nic jiného než akceptovat použitý lexikografický popis. Tadeusz Piotrowski, uvádí, že jazykovědci často považují slovník za jakýsi výraz metodologického základu a nevěnují se potřebám uživatelů-nejazykovědců (Žmigrodzki 2008: 41–44).

Hanna Zgólkowa, autorka *Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny*, tvrdí, že praktičnost a potřebnost slovníku se projevuje zejména v tom, do jaké míry je nápomocný, uspokojivý, encyklopedicky kompletní a univerzální vzhledem k různým typům informací, které obsahuje (Zgólkowa 1994: 364).

Na závěr je potřeba zdůraznit, že skutečnou revoluci v oblasti přívětivosti přineslo až období informačních technologií a elektronických slovníků. Hlavním důvodem je zejména snadnější dohledání jednotlivých hesel.

K dalším zmíněným hodnoticím kritériím lexikografického popisu patří shoda s pravidly lexikografického umění. Určitý stupeň této shody je žádaný, jelikož nadměrné odchylky mohou vyvolat nespokojenost odběratelů, která následně zapříčiní snížení metalexikografické hodnoty daného popisu. Shoda se projevuje především věrností konvencím ohledně utváření jednotlivých prvků mikrostruktury slovníku, např. systému zkratk, odkazů, způsobu heslování atd. Dalším elementem souladu může být rovněž úroveň redundance slovníkových hesel. V mnoha heslech dochází k opakování stejné informace, nicméně je důležité, aby existovala určitá pevná hranice této redundance (Žmigrodzki 2008: 44–45).

Problém shody s požadavky jazykovědných teorií se v lexikografické teorii vyskytuje již dlouho. Lexikografický popis je zjednodušeně řečeno popis samotného jazyka, i proto je zde přirozené využívání lingvistických poznatků. Důležitou roli zde hraje sémantika. Přímý převod modelu vysvětlení významu, který navrhuje současná sémantika, je však v obecných slovnících nemožný. Nicméně lexikograf, který vytváří popis významu hesla, je povinen čerpat z jazykovědy a alespoň zběžně si přečíst popis významu dané jednotky vytvořený samotným sémantikem. Je ale důležité zdůraznit, že shoda, či neshoda s lingvistickým popisem nemusí mít nutně vliv na kvalitu samotného slovníku (Žmigrodzki 2008: 46–48).

K dalším důležitým kritériím patří adekvátnost slovníkového popisu. Tu můžeme definovat jako shodu s jazykovou skutečností, která se projevuje zejména v souladu informace, obsažené ve slovníku, s údaji, které lze čerpat z jazykové kompetence mluvčího daného jazyka a také odvodit z empirického jazykového materiálu. Při posuzování adekvátnosti lexikografického popisu je důležité eliminovat zastaralé jednotky, se kterými se ve slovnících stále setkáváme. To je způsobeno hlavně vlivem dřívějších slovníků, jež jsou výchozím bodem při sestavování hesel nově vznikajícího lexikonu. Adekvátní lexikografický popis by měl dále zvážit i výskyt polysémie a homonymie a soulad uváděných gramatických informací (Žmigrodzki 2008: 49–54).

5.3. PROBLÉM OBJEKTIVISMU V LEXIKOGRAFICKÉM POPISU

Objektivita je ve specifickém vztahu s adekvátností, která byla zmíněna výše, ale na rozdíl od adekvátnosti je úzce spojena s uvedeným přístupem lexikografa

k jazykovému materiálu. Projevuje se v různých prvcích slovníkového popisu, zejména v definicích, ve volbě kvalifikátoru, v práci s příklady a v neposlední řadě také ve výběru hesel, kde se jedná především o vynechání samotných hesel nebo jejich významů. Zvláště u posledního prvku jde v první řadě o selekci lexikálního materiálu. Vynechání určitých hesel se týká především vulgarismů, hesel, která mohou být pro různé národnostní nebo etnické menšiny urážlivá, nebo hesel spojených s rasismem (Żmigrodzki 2008: 58–65).

6. IDIOMATIKON – TEMATICKÝ IDIOMATICKÝ PŘEKLADOVÝ SLOVNÍK

Idiomatikon je originální a nový typ slovníku, který se objevil na polském trhu. Jedná se dvojjazyčný (polsko-ruský) tematický idiomatický překladový slovník. Vše začalo v roce 2006, kdy Vydavatelství Opolské univerzity uveřejnilo první zkušební svazek *Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego*. Ten představoval poněkud neobvyklý přístup k dvojjazyčnému překladovému slovníku, který se projevuje jak v samotných heslech, tak i v cizojazyčných ekvivalentech. Za relativně krátkou dobu se každoročně objevují nové další svazky – celkem je jich 5. Polský vydavatelský trh tento *Idiomatikon* hodnotil velmi pozitivně. Jan Wawrzyńczyk, jeden ze slavných polských lexikografů, prohlásil, že se jedná dokonce o „nový druh lexikografického projevu“. Bezprostředním zdrojem pro vznik těchto svazků byl slovník *Idiomy polsko-rosyjskie*, vydaný v roce 2003. Jedná se o dílo několika autorů mj. Wojciecha Chlebda nebo výše uvedeného Jana Wawrzyńczyka. Chlebda uvádí, že spolupráce s Warzyńczakem pro něho byla opravdovou školou života a zároveň nezapomenutelnou zkušeností.

Idiomatikon slouží především k didaktickým účelům. Didaktický charakter tohoto díla spočívá především v jeho uživatelské přívětivosti, nezátíženosti metajazykovou funkcí a snadném používání. Také je významnou pomůckou pro studenty učící se cizí jazyk. Pomáhá jim hlavně ve zvyšování povědomí o rozsahu výskytu prefabrikace u pojmenování v mateřském i cizím jazyce. *Idiomatikon* je dílem mnoha autorů převážně přednášejících na univerzitě, kteří dobře vědí, které oblasti slovníkářství jsou pro studenty nezbytné a zároveň těžko dohledatelné v již existujících překladových slovnících. I proto se v tomto slovníku objevují tematické oblasti týkající se např. vlastních jmen, oslovení, různé formy vytváření a udržování kontaktu v komunikaci tváří v tvář, prostředky vyjadřování emocí, názvy dokumentů, literárních děl, filmů, informace převzaté z počítačů nebo mobilních telefonů nebo přirovnání či přísloví. *Idiomatikon* je dílem, které nemělo pevně stanovenou strukturu, ale vznikalo spontánně, a právě to umožňovalo jeho pružnou reakci na potřeby samotného trhu. Také překladovost v tomto slovníku hraje důležitou roli. Nejedná se pouze o uvedení cizojazyčného ekvivalentu, ale zejména poukázání na to, jak daný ekvivalent vytvořit a správně použít. To je zahrnuto již ve způsobu zápisu jednotlivých frází, dále také v sémantických a paradigmatických komentářích a v poslední řadě ve stylistických kvalifikátorech (Chlebda 2014: 9–25).

7. SLOVNÍK EPONYM

Slovník je rozdělen do tří sloupců, kde v prvním je původní originální polské eponymum, v druhém jeho český ekvivalent a v třetím význam spolu s doslovným překladem. Doslovný překlad jsem použila z toho důvodu, že se mi u některých hesel se nepodařilo dohledat český ekvivalent. Jak už jsem zmínila výše, některá eponyma mají přenesený význam. Z toho důvodu vysvětlení daného termínu či příklad užití jsou taktéž velmi důležitým prvkem samotného slovníku. Při shromažďování zdrojů jsem nenašla žádnou českou publikaci věnující se eponymům, která by mi v mé práci pomohla. V češtině existuje pouze *Slovník anatomických eponym*, který je určen zejména odborníkům nebo studentům z oblasti medicíny.

DVOUSLOVNÁ EPONYMA

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Achillesowa pięta	Achillova pata	Něčí slabina, slabá stránka. Název odvozen od řecké mytické postavy Achilla, jehož matka jako dítě ponořila do řeky Styx, to mu mělo přinést nesmrtelnost. Ale slabým místem zůstala jeho pata, za kterou ho matka držela.
angielska choroba	křivice, rachitida	Dětská nemoc, která se objevila před dvěma sty lety v chudých rodinách anglických dělníků, touto nemocí trpěli zvláště chudé děti ze slamu, kde se šířila vlhkost, nedostatek jídla i světla. Křivice postihuje děti i dnes – je způsobena podvýživou a nedostatkem vitamínu D.
angielska flegma	∅	Anglický flegmatismus – sebeovládání, umírněnost přičítaná Angličanům
angielska gorzka	∅	Anglická vodka hořká – kvalitní, kořeněná vodka, s obsahem alkoholu 40 %, má hnědou barvu, hořkou chuť a pikantní bylinkovou vůni.
angielska sobota	∅	anglická sobota – pracovní den, kratší než běžný den, termín byl zavedený v Anglii na začátku 20. století.
angielski bufet [przekąski na zimno]	studený bufet	Bufet, kde se podávají studené pokrmy.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
angielski humor	britský humor	Specifický typ humoru, který dominuje ve Velké Británii a charakterizuje se zejména absurditou, ironií, sarkasmem a nepředvídatelností. Vtipy se často vztahují k současné politické situaci a významným kulturním akcím.
angielski spleen	Ø	anglický splín – „spleen“ [splín] – slovo pocházející z angličtiny a označuje omrzelost, skleslost, nudu a druh melancholie.
angielski trawnik	anglický trávník	Pěstěný, dokonalý trávník, který ve svém provedení připomíná měkký hustě tkaný zelený koberec.
angielski zatrzask	anglický šroubek	Málo známy typ zapínání náušnic, fungující na principu malého svěráčku.
Argusowe oczy	Argusovy oči	Pozorný, ostražitý, podezřelý zrak, kterému nic neunikne. Spojení odvozeno od mytologické postavy Arguse – stooký, nikdy nespící obr, strážce nymf.
aspiryna Bayerowska	aspirín	Všestranný lék na bolest, horečku i migrénu, název pochází od farmaceutické společnosti Bayer, která začala prodávat tento lék po celém světě.
attycka sól	atická sůl	Zlomyslný, rafinovaný vtip, spojený s elegancí a jednoduchostí. Charakteristický prvek jazykové kultury v attickém období.
austriackie gadanie	Ø	rakouské povídání - mluvení hloupostí

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
bajońskie sumy	Ø	bayonnské sumy - velké sumy peněz (cca 20 mln franků), které Napoleonovi dlužilo Varšavské knížectví.
Balety Rosyjskie <Diagiliewa>	Ruský balet	Baletní soubor, který vytvořil v roce 1909 legendární ruský impresáři Sergej Pavlovič Ďagilev.
balon braci Montgolfier * montgolfiera	balon bratří Montgolfierů	První horkovzdušný balon, který vynalezli bratři Joseph a Jacques Montgolfierové v roce 1783.
balsam ryski	Rižský černý balzám	Tradiční lotyšský bylinný likér s obsahem alkoholu 45%, nápoj má černou barvu a hořkou bylinnou chuť s delikátním sladkým nádechem
balsam Szostakowskiego	Ø	Šostakovského balzám – název produktu pochází od jména vynikajícího ruského chemika a profesora Michaila Fjodoroviče Šostakovského, balzám má podobu husté, lepkavé hmoty, je bez chuti a má jemně zlatavou barvu, balzám se vyznačuje svou univerzálností a specifickými vlastnostmi, chránícími zejména kůži a sliznici.
barszcz Sosnowskiego	boľševník Sosnovského	Druh agresivní invazivní rostliny, která má vliv na degradaci přírodního prostředí, mimo to, šťáva z této byliny způsobuje u člověka podráždění kůže a puchýře. Na území Polska se na tento druh vztahuje právní zákaz pěstování, rozmnožování a prodeje.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
bas Albertiego [figura muzyczna]	∅	Albertiho basa – rozložené akordy, často se s nimi setkáváme v Mozartově hudbě, název pochází od příjmení italského hudebního skladatele Domenica Albertiho.
benedyktyńska praca [wytrwała, żmudna, drobiazgowo dokładna]	∅	benediktinská práce – monotónní, namáhavá, příliš důkladná, termín pochází od jména a práce sv. Benedikta z Nursie, zakladatele kláštera Monte Cassino, kde se mniši věnovali nejen modlitbám a čtení Písma svatého, ale také přepisování knih a studiu rukopisů.
bengalskie ognie	bengálský oheň	Druh umělého ohně. Papírové trubice s hořlavou směsí a různými příměsemi, na kterých závisí výsledná barva ohně. Název odvozen od Bengalu – historická provincie v severovýchodní části indického subkontinentu, kde je zapalování těchto ohňů během různých příležitostí velmi populární.
bicze szkockie	skotské střiky	Radikální, vysoce stimulující a povzbuzující léčebná procedura, spočívající v použití střídavě teplé a studené vody za pomoci vodní trysky ze vzdálenosti 3-4 metrů.
biurokracja brukselska	bruselská byrokracie	Nesmyslná a nákladná byrokracie, složená s mnoha úředníků, kteří neustále vymýšlejí nové zákony.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
bloody mary	Bloody Mary	Koktejl vyrobený z vodky a rajčatového džusu, který je pojmenovaný po anglické královně Marii I.
blękit paryski	pařížská modř	Modrá, studená barva, často zaměňovaná s tmavomodrou barvou.
blękit pruski * blękit berliński	pruská (berlínská) modř	Tmavá studená barva, často zaměňována s tmavomodrou barvou, je přičítána chemické sloučenině hexakynoželeznatanu draselného.
blękit Thénarda	Thenardova modř	Pigment známý jako hlinitan kobaltu, substance, která vzniká během tavení oxidu hlinitého a kobaltu.
blękit Turnbulla	Turnbullova modř	Barevný pigment, hexakynoželeznatan draselný.
brąz Van Dycka	proces Van Dyke	Fotografická technika podobná Kalotypii.
brukselska kapusta	růžičková kapusta	Druh zelí. Vznikla pravděpodobně křížením kapusty a hlávkového zelí v Belgii. Je pěstována už od 17. století, především v západní a severní Evropě.
brzytwa Ockhama [zásada metodologiczna]	Occamova břitva	Princip, který spočívá v tom, že pokud máme dvě hypotézy, vysvětlující určitý jev, je vhodné přijmout tu jednodušší z nich. Název pochází od anglického logika Wiliama z Ockhamu a jednoduše znamená nehledat složité řešení tam, kde je k dispozici jednoduché.
budionowka * budionówka	ruská čepice „bud'onovka“	Pokrývka hlavy, používaná v Rudé armádě.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
cesarskie cięcie	císařský řez	Chirurgická operace, během které je novorozenec vyjmut z těla matky, skrze otevřenou břišní stěnu.
choroby weneryczne	venerické nemoci	Virové pohlavní nemoci (např. syfilis). Název je odvozen od jména římské bohyně lásky Venuše.
choroba Parkinsona	Parkinsonova nemoc	Onemocnění centrálního nervového systému. Název pochází od lékaře Jamese Parkinsona, který v roce 1817 objevil a popsal příznaky této nemoci.
Chrystusowe lata	Kristovy léta	Věk 33 let. Pojem z Bible – Ježíš Kristus, měl v momentě smrti na kříži 33 let.
cnotliwa Zuzanna	Ø	ctnostná Zuzana – žena slušná, cnostná – podle biblického příběhu o krásné, pobožné Joakimově ženě, jménem Zuzana, která byla nespravedlivě obviněna z cizoložství a odkázaná na smrt.
córa Koryntu	Hetéra	Prostitutka, společnice ve starověkém Řecku – nejvíce se vyskytovaly v Korintu.
cyfry rzymskie	římské číslice	Písmena používaná k psaní čísel, jsou etruského původu (cca 500 p.n.l.), vytvářejí jistou obdobu starověkých řeckých číslic.
czapka frygijska	frygická čapka	Symbol svobody, vlněná nebo plstěná pokrývka hlavy, ve tvaru kužele s ohnutou špicí, název pochází od starověké Frýgie.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
czapka Monomacha	Monomachova čapka, Monomachova koruna	Koruna kyjevského knížete Vladimíra II. Monomacha.
czeski błąd	překlep	Chyba, která vzniká při rychlém psaní oběma rukama na psacím stroji, nebo počítači, nejčastěji spočívá v záměně písmen.
czeski film	Ø	český film – humorné označení nesmyslné, nelogické situace, ve které se děje něco divného a nikdo neví proč. Slovní spojení, které vzniklo v Polsku na základě promítání československé komedie „Nikdo nic neví“ v 70. letech.
czeski sen	Ø	Český sen – název českého dokumentárního filmu o otevírání nového hypermarketu, který se později ukázal být pouhou velkou filmovou kulisou – film poukazuje na obrovský vliv reklamních kampaní na společnost a zároveň představuje pojmenování pro falešný záměr, uskutečněný ve velkém měřítku.
czeskie szkło	české sklo, český křišťál	Sklo, které se velmi podobá olovnatému sklu (křišťálu), ale neobsahuje oxid olovnatý. Bylo vyráběno již ve středověku, dnes se používá k výrobě luxusního skla, známé je především české křišťálové sklo z Karlových Varů.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
dachówka holenderska *esówka	holandka (esovka)	Dvakrát zakřivená keramická střešní taška, která se částečně překrývá.
dachówka rzymska	Římská střešní taška	Keramická střešní taška, připomínající středověké prejzy, která se používá v budovách vystavených silnému větru např. výškové budovy, kostely.
danajski dar	danajský dar	Neupřímný dar, přinášející neštěstí nebo zkázu. Typickým příkladem takového daru byl trojský kůň. Homér ve svých dílech nazývá Řeky Danaji.
dantejskie sceny	Ø	Dantého scény – název od jména italského básníka, tvůrce „Božské komedie“, znamená šokující události, vzbuzující hrůzu, zmatek a nepořádek
darwinowska walka o byt	Darwinova evoluční teorie	Jeden ze základních principů teorie evoluce Ch. Darwina, boj o existenci je jedním z hlavních faktorů, upravující velikost populace, a v jehož konečném výsledku můžou přežít pouze ti nejschopnější jedinci.
demokracja grecka / ateńska	athénská / řecká demokracie	Forma politického systému, která se zrodila v Aténách v 6. stol. př. n. l.
dieta kopenhaska	kodaňská dieta	Velmi přísná, striktní dieta, trvající 13 dní a skládající se ze třech pokrmů, a to především z libového masa, vajec a zeleniny.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
dieta Montignaca	Montignacova metoda	Nízkoglykemická dieta, jejímž tvůrcem je Michael Montignac – Francouz, zaměstnanec farmaceutické společnosti, na rozdíl od jiných diet, nevyžaduje omezení množství potravin ani počítání kalorií.
dieta śródziemnomorska	středozevní dieta	Dieta, inspirována stravovacími zvyky v zemích Středozevního moře, spočívá zejména v konzumaci ryb a olivového oleje.
domek Loretański	Loretánská kaple	Malá sakrální stavba, postavená uvnitř kostela nebo v jeho blízkosti po vzoru Svaté chýše „Santa Casa“ v obci Loreto.
druga szkoła wiedeńska * szkoła wiedeńska	druhá vídeňská škola	Skupina hudebních skladatelů, působících ve Vídni v druhé a třetí dekádě 20. stol., patřili mezi ně např. Arnold Schönberg, Anton Webern nebo Alban Berg.
Eidamski ser, edam	eidamský sýr, eidam	Druh zralého, polotvrdého sýra, který se vyrábí zejména z kravského mléka. Pochází z nizozemského města Eidam.
encyklopedyści francuscy	francouzští encyklopedisté	Skupina francouzských filozofů, vědců a spisovatelů, tvůrců Encyklopedie, patřili mezi ně např. Denis Diderot, Jean le Rond d'Alembert, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire apod.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
estoňski cud	estonský zázrak	Estonský zázrak – název knihy, působivý příběh o tom, jak rychlé a promyšlené politické reformy vysvobodily tuto zemi ze socialistické zaostalosti a učinili z něj perlu Balkánu. Nízké daně, rychlá privatizace, odstranění celních bariér a zahraniční investice to vše učinilo z Estonska nejrychleji rostoucí zemi ve středovýchodní Evropě.
ezopowy język	Ezopovy bajky	Označení pochází od řeckého vypravěče a tvůrce bajek, charakteristickým prvkem je použití metafor, perifrází, synekdoch a podobenství.
fińska sauna / łaźnia	finská sauna / lázeň	Suchá sauna, vyhřívá se na teplotu až 110 °C, ale má minimální vlhkost vzduchu.
fiołek alpejski	brambořík nachový, alpská fialka	Druh rostliny, patřící do čeledi rostlin violkovitých, vyskytuje se v Karpatech, Alpách a v polských Tatrách.
Francja <elegancja>	francouzská elegance	Pojem, pod kterým se skrývá krása, nadčasovost, elegance, sebevědomí a šarm – vlastnosti, které charakterizují Francouze. Francouzská móda je jedna z nejlepších v Evropě – Paříž = Mekka módy.
francuska choroba [kiła]	syfilis, francouzská nemoc	Pohlavní nemoc, název „francouzská nemoc“ pochází od výbuchu epidemie ve francouzské armádě (15 – 16. stol.).

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
francuska dieta proteinowa, dieta Dukana	Dukanova dieta	Dieta je založena na několika jednoduchých principech, spočívá zejména v omezení příjmu sacharidů. Nevyžaduje počítání kalorií ani vážení potravin. Skládá se ze tří fází. V první fázi je dovoleno konzumovat pouze čisté bílkoviny. Ve druhé fázi je možno k bílkovinám přidat i zeleninu.
francuska lilia * lilia andegaweńska	heraldický symbol lilie, květ lilie	Heraldický symbol ve tvaru květu lilie, pravděpodobně kosatce žlutého. Symbol francouzské monarchie, ale také mnoha skautských organizací, objevuje se také ve znaku města Paříže.
francuski kalendarz republikański/rewolucyjny	francouzský republikový/revoluční kalendář	Kalendář, zavedený v roce 1973 ve Francii, rok měl 12 měsíců po 30 dnech, týden měl 9 pracovních dní a jeden den odpočinku.
francuski manicure	francouzská manikúra	Populární způsob úpravy a lakování nehtů, nejžádanější je lakování špičky nehtu bílým lakem a zbytek nehtu přírodním, nebo bezbarvým lakem.
francuski obcas	Ø	francouzský podpatek - menší, hrubší podpatek
francuski piesek	francouzský buldoček	Někdo (člověk, zvíře) vybíravý, háklivý, náročný, rozmazlený.
garnek rzymski	římský hrnec	Pekáč, vyrobený z neglazované keramiky, sloužící k pečení ve vodní páře bez přidání tuku.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
gest Kozakiewiczza	∅	Kozakiewiczowo gesto – urážlivé gesto, které spočívá v ohnutém loktu jedné ruky a chycení ramena téže paže druhou rukou. Toto gesto je spojené s polským atletem Vladislavem Kozakěvičem, který takto reagoval na pískot sovětských diváků na OH v Moskvě v roce 1980.
Gordyjski węzeł	Gordický uzel	Vyřešit komplikovaný problém radikálním způsobem. Od příběhu o voze, který Gordius připoutal uzlem, jež nikdo nedokázal rozplést. Ten kdo tak učiní, stal by se králem Asie. Nakonec uzel přesekl Alexander Veliký.
grecka wierność	∅	řecká věrnost – zrada, neloajlnost
grecki nos	řecký nos	velký, široký nos
grecki węzeł	řecký uzel	Nakadeřené vlasy vyčesané uzlem na temeni hlavy.
grypa * hiszpanka	španělská chřipka	Jedna z největších epidemií v dějinách, která v letech 1918 – 1919 zabila kolem 100 milionů lidí po celém světě.
gulasz szegedyński, gulasz z Szeged	segedínský guláš	Guláš, připravený z kousků vepřového masa, nakrájených na větší kostky a dušených spolu se zelím. Za svůj název vděčí městu Szeged v Maďarsku. Velmi populární zvláště v Česku a Rakousku.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
gwardia szwajcarska	Švýcarská garda	Žoldníci, kteří v minulosti sloužili jako osobní strážci nebo střežili sídla mnoha evropských panovníků. Dnes existuje pouze papežská švýcarská garda, kde vojáky mohou být pouze svobodní Švýcaři – katolíci, ve věku 19 – 30 let, vyšší než 174 cm.
haft angielski	anglická výšivka	Prolamovaná výšivka, která se provádí nejčastěji bílou nití na bílé tkanině.
haft wenecki / richelieu	technika, výšivka Richelie	Bílá dírková výšivka, název je odvozen od jména kardinála Armanda Jeana Richelieu. Téměř všechna jeho roucha byla zdobena touto výšivkou. Tato technika se asi nejvíce spojuje s bílými naškrobenými ubrusy a zdobenými ubrusky, ale lze ji použít i při výrobě různých záložek, stínítek, nebo pytlíků na nejrůznější předměty.
harfa eolska	Eolská harfa, Eolova harfa	Starý nástroj ve tvaru obdélníku, který byl umístován venku, většinou na zahradách nebo v parcích, kde vítr rozechvíval jeho struny a vydával tak zvuky – název se pojí s řeckou mytologií a bohem větru Eolem.
hejnał krakowski / mariacki	hejnał	Tradice, trvající již sedm set let. Melodie hraná trubačem, která se každou hodinu ozývá z Mariánské věže Kostela Nanebevzetí Panny Marie v Krakově.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Hiobowa wieść	Jobova zvěst, jobovka	Zlá, katastrofální, tragická, děsivá zpráva. Od jména Job - biblické postavy, muž, který trpěl, o všechno přišel a i přesto zůstal věrný Bohu.
hiszpańska bródka	kozí bradka	Kombinace knírku a delší bradky, typická například pro herce Johnnyho Deppa.
hiszpańska mucha / muszka	španělská moucha / muška	Kontroverzní druh afrodisiaka, název pochází od brouka „puchýřníka lékařského“, z jeho výtažků se vyráběly nápoje lásky, výtažky jsou ale i prudce jedovaté, z toho důvodu lze snadno překročit smrtnou dávku.
hiszpański but	španělská bota	Středověký mučicí nástroj v podobě svěráku, sloužící k drcení stop.
hiszpański temperament	španělský temperament	Prudký, živelný, hravý a spontánní.
hiszpańskie łaskotki	španělské lechtání	Mučicí nástroj, který vznikl ve Španělsku a byl používán k trhání masa oběti na celém těle.
implant Branemark'a [stomatologia]	implantát Branemark	Mechanismus spojení prvku titanu a kosti zubu, byl náhodně objeven profesorem I. Branemarkem, během pokusů prováděných ve Švédsku v 50. a 60. letech. Branemark nebyl stomatolog, ale lékař, který se zajímal mikrocirkulací krve v kostech a procesy hojení ran.
jablko Newtona	Newtonovo jablko	Termín, který se pojí s legendou, kdy Issacu Newtonovi spadlo jednou během přemýšlení na hlavu jablko, a takhle přišel na myšlenku gravitace.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
jablko Wilhelm Tella	jablko Viléma Tella	Termín, který se pojí s legendárním švýcarským národním hrdinou a příběhem, vyprávějícím o těžké zkoušce, před kterou byl Vilém Tell postaven. Za trest musel sestřelit kuší (lukem) jablko, postavené na hlavě svého syna, pokud by minul, zabil by nejen svého syna, ale i jeho samotného by čekala smrt. Nicméně se trefil a zachránil tak svého syna.
jaja norymberskie	Norimberské vajíčko	První na světě kapesní hodinky, vyrobeny kolem roku 1500, sestrojené norimberským hodinářem Peterem Henleinem.
jajko Kolumba	Kolumbovo vejce	Slovní spojení, které se váže k příběhu Kryštofa Kolumba, který měl údajně vyřešit záhadu jak postavit vejce na špičku – termín, který se používá tam, kde se v zapeklité a složité situaci, náhle objeví zcela jednoduché řešení .
Janusowe oblicze	Janusova tvář, Janusovská tvář	Nejednoznačná, oboustranná, záhadná, falešná, dvojí tvář. Odvozeno od řeckého boha Januse, zobrazovaného s dvěma tvářemi.
Jelinek Śliwowica	R. Jelínek Švestka moravská	Klasický, destilovaný alkohol ze švestek, vyráběný již od 18. století. Název je odvozen od rodiny Jelínek, kde tradice výroby této slivovice trvá již 120 let a je zárukou té nejvyšší kvality.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Judaszowy pocałunek	Jidášův polibek	Symbol falešného přátelství. Odvozeno od jména Jidáše, jednoho z apoštolů, který měl polibkem vydat Ježíše na smrt a tímto ho zradit.
kalendarz grecki	řecký kalendář	System počítání času používaný ve starověkém Řecku
kalendarz gregoriański	gregoriánský kalendář	Solární kalendář, zavedený papežem Řehořem XIII.
kalendarz juliański	juliánský kalendář	Solární kalendář, zavedený na přání Julia Cézara.
kalendarz rzymski	římský kalendář	lunární kalendář používaný v Římské říši
karnawał wenecki	benátský karneval	Nejstarší karneval, který se každoročně koná v Benátkách, původně vznikl s cílem smazat rozdíly mezi bohatými a chudými obyvateli Benátské republiky. Během divadelního maratonu se představí mimo jiné známé, benátské divadlo La Fanice a mnoho divadel z okolních měst. Největší scéna se tradičně nachází na náměstí sv. Marka.
kawa po irlandzku	irská káva	Nápoj připravený z kávy, irské whiskey, šlehačky a hnědého třtinového cukru.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
kawa po turecku	turecká káva, turek	Za tradiční tureckou kávu se mylně považuje mletá káva zalitá horkou vodou. Originální turecká káva se připravuje ve speciální nádobce – džezvě. Nesmírně důležité je dodržování správného poměru ingrediencí. Jedna polévková lžice kávy a cukru na jeden šálek. Káva a cukr se postupně přidávají do vařící vody, a poté se opět přivedou k varu. Tento proces se opakuje celkem třikrát.
kawa po warszawsku	Ø	varšavská káva – podle některých zdrojů se jedná o mletou kávu, zalitou horkou vodou tzv. kávu s lógreem. Jiné zdroje uvádějí, že připomíná tureckou kávu. Sladký, hustý nápoj připravený vařením kávy v malé kovové nádobě. Podává se v malých šálcích a liší se od turecké kávy tím, že se do něj přidává tzv. „kogel-mogel“, což je jednoduchý dezert, připravený ze syrových žloutků ušlehaných s cukrem.
klasycy wiedeńscy	vídeňští klasikové	Označení tří předních hudebních skladatelů, působících v období klasicismu – J. Haydn, W. A. Mozart, L. van Beethoven.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Klub Paryski	Pařížský klub	Neformální skupina vysokých finančních úředníků, zástupců devatenácti nejbohatších států světa, zabývající se finančními službami, zejména restrukturalizací a amortizací státního dluhu. Klub se pravidelně schází 10 až 11krát do roka v sídle francouzského ministerstva hospodářství, financí a průmyslu v Paříži.
klucz francuski	francouzský klíč, hasák	Klíč, připomínající kladívko, má nastavitelné čelisti, které se dají regulovat pomocí otočné rukojeti.
klucz szwedzki	švédský klíč	Klíč, který se nejčastěji používá při instalatérských pracích (utahování trubek).
kocioł bałkański	Balkánský konflikt, Balkánské války	Série konfliktů, probíhajících na Balkánském poloostrově, zejména na jeho severozápadní části.
Kodeks Justyniana	Justiniánův kodex	Jedna ze tří částí velké kodifikace římského práva uskutečněné v letech 528 – 534 císařem Justiniánem I.
Kodeks Napoleona	Napoleonův kodex	Soubor nařízení a právních norem občanského práva, zavedený Napoleonem ve Francii v roce 1804.
kogut galijski	galský kohout	Neoficiální znak (symbol) Galie, převzatý později Franky, symbol vznikl pravděpodobně v římské době na základě slovní hříčky, kde v latině slovo gallus znamená zároveň kohouta i Gala (Celta).

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Kolumna Nelsona	Nelsonův sloup	Památník, nacházející se v Londýně na Trafalgarském náměstí, postavený na památku admirála Nelsona, který zemřel v bitvě u Trafalgaru.
Kolumna Trajana	Trajánův sloup	Památník, nacházející se v Římě, který byl postaven v roce 113 na památku vítězství nad Dáky.
Kolumna Zygmunta <III Wazy>	Zigmundův sloup	Památník, nacházející se ve Varšavě, postavený na památku krále Zigmunda III. Vasy.
Koło Wiedeńskie	Videňský kruh	Skupina filozofů, která se scházela ve Vídni. Mezi její členy patřili např. Rudolf Carnap, Otto Neurath, Herbert Feigl atd. Názory myslitelů, patřících do této skupiny, byly ovlivněny logickým empirismem.
kombinacja alpejska	alpská kombinace	Disciplína závodního lyžování, skládající se ze slalomu a sjezdu.
kombinacja norweska	severská kombinace, závod sdružený	Zimní sport, skládající se z běhu na lyžích a skoku na lyžích.
Komedia Francuska	Francouzská komedie, Comédie-Française	Francouzské národní divadlo, nacházející se v Paříži. Působí od roku 1680 a představuje v tradiční, někdy i poněkud kontroverzní způsob francouzskou klasiku.
Komitet Paryski	Ø	Pařížská komise – komise založená na Akademii výtvarného umění v Krakově, jejím cílem bylo shromažďování finančních prostředků na podporu studentů, kteří odjížděli studovat malířství do Paříže.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
kompleks Edypa	Oidipův komplex, Oidipovský komplex	Pojem, který byl zaveden rakouským lékařem, psychologem a zakladatelem psychoanalýzy Z. Freudem, a je fází v psychosexuálním vývoji, týkající se především sexuální touhy (většinou nevědomé) u chlapců (3–6 let), směřované k matce, což u nich vyvolává pocit viny, strach před trestem a zároveň vnímání otce jako protivníka.
kompleks Elektry	Elektřin komplex	Fáze v psychosexuálním vývoji, týkající se především sexuální touhy (většinou nevědomé) u děvčat (3–6 let), směřované k otci, což u nich vyvolává pocit viny, strach před trestem a zároveň vnímání matky jako protivníka.
kompleks Herostratesa	Herostratův komplex	Termín, kterým se v psychologii označuje člověk, jenž dělá vše pro to, aby dosáhl slávy, dokonce za cenu velkého zločinu. Vztahuje se k příběhu o ševci, který proto, aby se zapsal do historie, podpálil Artemidin chrám v Efesu.
kompleks Piotrusia Pana	komplex Petra Pana	Termín, používaný k pojmenování osob, většinou mužů, kteří se rozhodli nevstupovat do dospělého života. Navzdory věku, jsou stále jako děti, jak co se týče sexuálního, emocionálního tak i sociálního života.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Konkurs Chopinowski	Chopinova mezinárodní klavírní soutěž	Mezinárodní klavírní soutěž organizována Národním institutem Frederika Chopina, patří mezi jednu z nejstarších hudebních soutěží na světě, a těší se velkou prestiží a světovou popularitou.
koń pełnej krwi angielskiej	anglický plnokrevník	Plemeno koně, pocházející z Anglie a patřící mezi nejrychlejší koně na světě.
koń Przewalskiego	kůň Převalského	Plemeno koně, se kterým se dnes setkáváme téměř už jen v zoologických zahradách, pojmenované po jeho objeviteli, plukovníku a kartografovi Nikolaji Převalském.
koń trojański	trojský kůň	Kořist, přinášející záhubu - lstivý, nebezpečný dar. Velký, dřevěný kůň, postavený během trojské války, který sloužil jako úkryt pro řecké bojovníky.
koronka brukselska	bruselská krajka	Představuje různé druhy krajek, které se vyrábějí v Bruselu již od roku 1600. Liší se zejména vysokými náklady, které jsou spojené s jejím zpracováním z neobvykle jemných přízí.
kostium Chanel	kostým Chanel	Kostýmek, navržený slavnou Coco Chanel, skládající se z tvídového saka a úzké sukně nad kolena.
kot brytyjski	britská kočka	Plemeno kočky, které pochází od domácích koček, žijících ve Velké Británii. Je charakteristické svou krátkou, velmi hustou, měkkou srstí, která na dotek připomíná plyš. Barvy mají různé, nejčastěji ale šedo-modré.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
kot norweski leśny	norská lesní kočka	Přírodní kočičí plemeno, přizpůsobené k životu v chladnějším podnebí. Je to kočka velká, silná s polodlouhou srstí.
kratka Burberry	kostka Burberry	Symbol luxusní britské módní značky Burberry.
krem bawarski	bavorský krém	Jeden z typických dezertů v jižním Německu. Základem tohoto sladkého pokrmu je směs žloutků, cukru, vanilky a mléka nebo smetany, která se zahušťuje ve vodní lázni. Může být dochucený mnoha způsoby – kávou, likérem, pomerančovou kůrou. Podává se nejčastěji s ovocem.
krem paryski	pařížská šlehačka, pařížský krém	Čokoládová pěna. K její přípravě je potřeba smetana, cukr a kakao nebo čokoláda.
krople Dr Jonasza, krople Jonasza	Jonášovy kapky	Kapky určené k očistě (detoxikaci) organismu, pojmenované podle českého lékaře Josefa Jonáše, který působí v oblasti moderní alternativní medicíny.
krople Inoziemcowa	∅	Inozemcevy kapky – přípravek používaný při bolestech žaludku a střev, který vymyslel ruský lékař Fjodor Ivanovič Inozemcev.
krzyż skandynawski	skandinávský kříž	Častý motiv, objevující se na vlajkách Severských zemí, poprvé použitý na vlajce Dánska.
lakoniczna odpowiedź / wypowiedź	lakonická odpověď	Krátká, stručná odpověď, pocházející z jižních oblastí starověkého Řecka – Lakonie.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
lampa / zyrandol Czyżewskiego	∅	Czyżevského lampa / lustr – zvlhčovač vzduchu, který vynalezl polský profesor Aleksander Czyżewski, toto zařízení bylo používáno také v nemocnicích, kde prokazatelně zlepšovalo zdravotní stav až u 90 % pacientů.
lampa Aladyna	Aladinova lampa	Magický předmět, který má plnit všechny přání osobě, která ho vlastní. Název odvozen od hlavního hrdiny pohádky „Aladin a kouzelná lampa“ ze sbírky „Tisíc a jedna noc“.
lampa Łukasiewicza * lampa naftowa	petrolejová lampa	Lampa, vynalezena polským chemikem a obchodníkem Ignacym Łukasiewiczem v roce 1853 ve Lvově.
latający Holender	Bludný Holanďan	Legenda, pocházející ze 17. století, vyprávějící příběh o statku, který plul z Amsterdamu do Batavie (dnešní Jakarty) a jeho kapitánovi, zkušeném a nebojácném Holanďanovi Hendriku Van der Deckenovi. Legenda povídá o tom, že kapitán a jeho statek byli prokleti samotným Bohem a celou věčnost se budou plavit po mořích a přinášet neštěstí všem, kteří je potkají. Nejslavnější verzi legendy o Bludném Holanďanovi napsal anglický spisovatel Frederick Marryat.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
lejek norymberski	norimberský trychtýř	Nástroj, kterým lze nalít znalosti do hlavy. Slovní spojení, které pochází ze středověkého Norimberka a původně označovalo neúspěšné pokusy naučit se něco, co se ve skutečnosti naučit nejde.
licznik Geigera / Müllera	Geigerův-Müllerův počítač	Přístroj vyvinutý Hansem Geigerem a Walterem Müllerem, sloužící k detekci jaderného záření.
lira grecka	lyra	Drnkací strunný hudební nástroj, který pochází ze starověkého Řecka.
lody włoskie	točená zmrzlina	Druh tekuté zmrzliny v podobě točené spirály, která je připravená ze speciálního automatu a servírovaná ve vaflovém kornoutu.
Lombrozowski typ	Ø	Lombrozův typ – člověk, vypadající jak rozený zločinec. Podle teorie italského lékaře a kriminalisty Cesare Lombrosa.
londýnska mgla	londýnská mlha	Typický příklad anglického počasí, kdysi byla mlha spíše smog v důsledku zplodin, vycházejících z továrních komínů.
lustro weneckie	benátské zrcadlo	Druh zrcadla, které část světla odráží a část propouští.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
łaźnia rosyjska	ruská baňa, ruská parní lázeň	Druh lázně, velmi populární na Sibiři, která kromě hygienické funkce plní funkci skupinové koupele. Nejčastěji se nachází v dřevěné boudě s kamny na dřevo, na kterých se nahřívají kameny. Během čekání na koupel se popíjí horký bylinný čaj s medem nebo jinými přísadami. Když se kameny nahřejí, jsou polité vodou, tím se vytváří pára. Pak se tělo mrská nejčastěji břízovými nebo jalovcovými metly. Po opuštění lázně, se tělo musí zchladit ve studené vodě.
łaźnia rzymska	římská lázeň	Původní starověké římské lázně se skládaly ze tří místností určených pro různé účely: caldarium (místnost s horkou koupelí), tepidarium (teplá odpočinková místnost) a frigidarium (místnost s bazénem se studenou vodou). Dnešní římské lázně již často nesplňují stejné funkce jako dřív. Velmi často se římskou lázní označuje sauna nebo parní lázeň s vlhkostí 100% a teplotou 40-55 °C. Podobné jsou pouze typickým římským vnitřním interiérem.
łono Abrahama	Abrahamovo lůno	Nebeský ráj, odpočinek po smrti. Slovní spojení „jít na Abrahamovo lůno“ nebo „k Abrahamovi na pivo“ znamená - umřít. Navazuje to na biblické podobenství o boháči a Lazarovi.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
lože Prokrusta	Prokrustovo lože	Název mučícího nástroje, který se pojí s postavou v řecké mytologii Prokrustem (synem Posejdona). Ten podle legendy své oběti kladl na postel, která byla postavena tak, aby odpovídala jeho velikosti. Pokud obětem končetiny přečnívaly, tak je jednoduše usekl, pokud byly příliš krátké, tak je natahoval. Toto slovní spojení se používá také jako metafora pro situaci, která nás nutí podřídit se něčemu, bez ohledu na okolnosti.
Madejowe lože	Madejovo lože	Typ mučícího nástroje ve tvaru lože s kolovrátkem, který sloužil k natahování dolních nebo horních končetin, název pochází pravděpodobně od jména loupežníka Madeje, pro kterého, dle legendy, bylo toto mučící lože připraveno v pekle.
mafia sycylijska	sicilská mafie	Tajně zorganizovaná zločinecká skupina s vysokým vlivem a kontakty na těch nejvyšších místech, a hlavním centrem ve městě Palermo. Sicilská mafie vznikla během španělské okupace Sicílie, jako hnutí odporu proti orgánům okupačních sil.
maska wenecka	benátská maska	Jeden z nejdůležitějších prvků karnevalového kostýmu, tyto masky jsou charakteristické svou hodnotou, ruční výrobou, barevností a originalitou.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Matuzalemowy wiek	Metuzalemův věk	Pokročilý věk, stáří. Odvozeno od biblické postavy Metuzaléma, podle Bible nejdéle žijícího člověka (969 let).
Mazurek Dąbrowskiego	Mazurka	Vlastenecká píseň z roku 1797, která od 26. února 1927 plní roli oficiální polské hymny.
meble gdańskie	Ø	gdaňský nábytek – typ nábytku charakteristický pro období pozdní renesance a baroka, vyznačující se zejména těžkými, masivními proporcemi a bohatou sochařskou výzdobou.
metoda / systém Stanisławskiego [zbiór reguł sztuki aktorskiej]	Stanislavského metoda	Souhrn pravidel, týkajících se hereckého umění, vyvinutý ruským divadelním režisérem Konstantinem Stanislavskijem. Metoda, která objevila nové způsoby herecké techniky na základě psychologického realismu postav.
metoda Helen Doron [glottodydaktyka]	metoda Helen Doron, metodika HDE [superlearning]	Metoda, vyvinuta známou britskou lingvistkou Helen Doron, spočívající v učení angličtiny ty nejmenší děti (od tří měsíců). Barevná místnost, plná plyšáku a hraček, kde se děti spolu s rodiči a lektorem učí anglicky, například prostřednictvím poslouchání speciálních kazet s anglickými veršiky a písničkami.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
metoda Łozanowa [glottodydaktyka, sugestopedia]	Lozanova metoda [superlearning, sugestopedie]	Metoda, která se používá zejména při výuce cizích jazyků, a je založena na lepším využití potenciálu mozku, bez použití jakýchkoliv léků či hypnózy nebo transu. Termín pochází od jména bulharského lékaře Georgi Lozanova. Podle něj při využití této metody lze ovládat cizí jazyk dokonce do 10 dnů.
metoda Schultz * trening autogenny Schultz	Schulzova metoda * autogenní trénink	Populární název pro neuromuskulární relaxační techniku, spočívající na vyvolání stavu podobného hypnóze a vnitřní meditaci, a to skrze autosugesci. Dochází tím k uvolnění a odstranění napětí. Tvůrcem této metody je německý neurolog a psychiatr J. H. Schultz.
metoda Vojty	Vojtova metoda	Terapie, používaná během rehabilitace dětí i dospělých trpících neurologickými poruchami. Název pochází od jména jejího zakladatele, českého lékaře Václava Vojty.
Midasowe dotknięcie	Midasův dotek, zlaté ruce	„Mít zlaté ruce“ – talent, schopnost, zručnost. Název pochází z řecké mytologie od Midase – krále Frygie, který podle legendy prosil boha Dionýsa, aby mu udělil dar přeměnit ve zlato cokoliv, čeho se dotkne.
mila angielska [ok. 1609 m]	anglická statutární míle	= 1 609 m, jednotka vzdálenosti používaná v anglosaských zemích
mila rosyjska [7468 m]	versta, ruská míle	= 7468 m, stará ruská jednotka délky

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
mila rzymska [dosł. 1000 kroków]	římská míle	=1 483 m, jednotka římské délkové míry
miłosierny Samarytanin	milosrdný Samaritán	Člověk soucitný, milosrdný, pomáhající potřebným. Podle biblického podobenství o milosrdném Samaritánovi.
miłość francuska [seks oralny]	francouzské milování, orální sex	Častěji označována jako orální sex, má spojitost s tím, že se o Francouzích mluví jako o nejlepších milovnících, spočívá v působení rozkoše partnerovi nebo partnerce za pomoci jazyka.
miłość grecka [seks analny]	řecké milování, anální sex	Sexuální praktika, spočívající v dráždění análního otvoru partnera nebo partnerky. V antickém Řecku byly běžné vztahy mezi mladými chlapci a staršími muži, nebylo to však považováno za homosexuální praktiku ani pedofilii, ale za jakýsi rituál, kde se z chlapců stávali dospělí muži – spermie jiného muže, měla chlapce přeměnit v muže.
miłość lesbijska	lesbická láska	Milostný vztah mezi příslušníky ženského pohlaví, termín pochází od řeckého ostrova Lesbos, kde starořecká básnířka jménem Saphó , měla ve svém domě jakousi školu pro mladé dívky, kde je učila poezii, hudbu a tanec, příjmení začek, které milovala, se často objevují v jejich básních.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
miłość platoniczna	platonická láska	určitá forma duševní touhy, Tento typ poblouznění trvá krátce, ale o to intenzivněji. Často se objevuje zejména u dospívajících a fascinace druhým člověkem má čistý a idealistický charakter, bez sexuální touhy.
mucha / muszka szwedzka	bzunka ječná	Druh hmyzu, který působí velké škody v zemědělství.
mur berliński	berlínská zeď	Opevnění o délce 156 km, jeden z nejznámějších symbolů studené války a rozdělení Berlína.
mur pruski	hrázděné zdivo	Druh zdění, s viditelnou dřevěnou konstrukcí, vyplněnou cihlami, nebo kamenem. Výplň je omítnuta, ale trám ne, tímto způsobem vzniká typická hrázděná podoba.
musztarda Dijon	dijonská hořčice	Druh hořčice, který vznikl v roce 1752, když Jean Naigeon z Dijon, v tradičním receptu nahradil ocet kyselou šťávou z nezralých hroznů. Má delikátní, lehce kyselou a pikantní chuť.
musztarda francuska	francouzská hořčice	Hořčice, kde většina hořčičných semen zůstává v celku, k výrobě se často používá vinný ocet nebo víno. Tento druh hořčice má lahodnou chuť.
musztarda kremaska	kremžská hořčice	Druh hořčice, pocházející z města Kremže (Rakousko), vyrábějící se ze dvou druhů hořčičných semen. Má lehce nasládlou chuť.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
mydło marsylskie	Marseillské mýdlo, jádrové mýdlo	Marseille, druhé největší město Francie, bylo v 19. století největším výrobcem tzv. marseillského mýdla – název vymyslel Ludvík XIV. Výhody tohoto mýdla spočívají hlavně v jeho univerzálnosti a širokém spektru použití.
Nagroda Bookera	Man Bookerova cena	Nejprestižnější literární cena v Británii, udělovaná za nejlepší anglický román uplynulého roku. Vítěz obdrží částku ve výši 50 tis. liber.
Nagroda Darwina	Darwinova cena	Každoročně udělovaná „cena“, pojmenovaná po tvůrci evoluční teorie Charlesi Darwinovi. Udělování cen spočívá v internetovém hlasování, a podmínkou pro nominaci je smrt kandidáta v důsledku jeho vlastní hlouposti. Ceny jsou čistě symbolické a jsou tak trochu nasycené černým humorem
Nagroda Goncourtów / Goncourt	Goncourtova cena	Francouzská literární cena, která vznikla na základě závěti francouzského spisovatele Edmonda de Goucourtta.
Nagroda Nobla	Nobelova cena	Cena, každoročně přidělovaná za významné zásluhy a objevy v oblasti vědy, literatury či za přínos lidské společnosti
narciarstwo alpejskie	alpské lyžování	Sjezdové lyžování, druh lyžování, spočívající ve sjezdu po zasněžené hoře na lyžích, které jsou připevněny pomocí speciálního vázání k lyžařským botám.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
niemiecka kawa	Ø	německá káva – cereální nápoj připravený pouze z přírodních surovin jako je např. čekanka
niemiecka punktualność	německá dochvilnost	Tradice, objevující se v německé kultuře, kde se nepřipouští ani sebemenší zpoždění, dokonce není zvykem ani odvolávat nebo překládat schůzky na jindy.
niewierny Tomasz	nevěřící Tomáš	Člověk nedůvěřivý, skeptický. Podle Bible, jeden z 12 apoštolů, který nevěřil, že Ježíš vstal z mrtvých.
Ø	uherský rok	Málokdy, zřídka. Spojení, které navazuje na dobu tureckých válek a vojenské služby v Uhrách, kde byli vojáci najímání na dobu, která se neustále prodlužovala.
oblicze Hipokratesa * twarz hipokratesowa	Hippokratova tvář	Pojem, který je v oblasti medicíny příznakem blížící se smrti, je odvozen od řeckého lékaře Hippokrata, který věřil, že na základě vzhledu člověka, lze určit jeho zdravotní stav. Hippokratova tvář se charakterizuje nažloutlou pleť, suchými rty, propadlými tvářemi, vkleslými očima a špičatým nosem.
odczyn antyglobulinowy Coombsa * test Coombsa	Coombsův test, antiglobulinový test	Imunologická diagnostická metoda, umožňující detekci IgG protilátek pomocí sérových imunoglobulinů, používaná při transfuzi a u infekcí
odczyn Biernackiego * opad Biernackiego * OB	Biernackého reakce	Sedimentace erytrocytů, jednoduchý test, který měří pokles červených krvinek v citrátové krvi, v lékařské diagnostice slouží jako ukazatel zánětů nebo rakoviny.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
odczyn Wassermanna * WR	Wassermannova reakce, Wassermannův test, Bordetova- Wassermannova reakce	Typ testu, sloužící k diagnostice pohlavní nemoci zvané syfilis.
ogień grecki	řecký oheň	Hořlavá směs nafty, síry, oxidu vápenatého a dalších přísad, používaná pro vojenské účely ve středověku (7. stol.)
ognie św. Elma / św. Heleny	Eliášův oheň, oheň sv. Eliáše	Malé elektrické výboje, vznikající na povrchu různých předmětů (na stromech, skalách, moři nebo vlastním těle), objevují se také jako jev před nadcházející bouří.
ogniwo Volty	Voltův sloup	První zdroj elektrického napětí, který vymyslel italský fyzik Alessandro Volta
ogród angielski	anglická zahrada, anglický park	Druh zahrady, populární od 18. století, který se odpoutal od umělosti barokních zahrad a navázal na přirozenost. Zahradníci se vyhýbali plotům a oplocením, místo nich se objevovaly skály, živé ploty a potůčky.
ogród francuski	francouzská zahrada, francouzský park	Zahrada v barokním stylu, který se zrodil ve Francii v 17. století, charakteristickými rysy byla pravidelnost, velikost, umělost či barevnost, typickými prvky byly lavičky, fontány, sochy, nebo labyrinty.
ogródek jordanowski	Ø	zahrada Jordana – název pochází od polského lékaře Henryka Jordana, zakladatele první tzv. „zahrady Jordana“ v Krakově – zahrada, park, vytvořený speciálně pro děti a mládež, místo odpočinku i zábavy, vytvářející příznivé podmínky pro jejich plný fyzický, sociální a psychologický rozvoj.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
orawska słonina	oravská slanina	Zauzený, tepelně zpracovaný masný výrobek, vyráběný speciální úpravou vepřového boku bez kosti.
osioł Buridana	Buridanův osel	Označení pro člověka, který si neumí vybrat, neumí se rozhodnout, podle podobenství o oslu, který si nemohl vybrat mezi dvěma svazky sena – autorem je francouzský filozof a fyzik Jean Buridan, který tímto podobenstvím ilustroval jak vyřešit problém determinismu a svobody vůle.
palnik Bunsena	Bunsenův kahan	Druh laboratorního hořáku, kde v trysce dochází ke smíchání vzduchu a plynu, vynález vymyslel Robert Bunsen kolem roku 1850.
paryski maj [1968]	Pařížský květen, Pařížské studentské nepokoje	Obecný název pro nepokoje a veřejné protesty, probíhající v Paříži v období od května do července v roce 1968.
paryski szyk	pařížská elegance	Jedinečný styl oblékání, u zrodu kterého nestál nikdo jiný než slavná Coco Chanel, a nejde jen o saka, perly nebo malé černé. Pařížská elegance je charakteristická svým pohodlím, elegancí a trochou extravagance.
pasztet strasburski	štrasburská paštika, paštika z husích jater	Paštika vyrobená z husích jater, tradiční a jeden z nejdražších svátečních pokrmů francouzské kuchyně.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
pedagogika Korczaka	Ø	<p>Korčakova pedagogika – stvořil ji polský lékař, spisovatel a pedagog Janusz Korczak. Měla několik základních myšlenek např.</p> <ul style="list-style-type: none"> - respekt k dítěti jako bytosti, která se vyvíjí díky vlastní aktivitě - zásada partnerství či spolupráce s dítětem ve vzdělávacím procesu - právo dítěte na péči a zároveň odpovědnost dospělých za životní podmínky dítěte - povinnost hledání a prohlubování znalostí o dítěti

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
pedagogika Steinera / steinerowska	waldorfská škola, pedagogické zásady Steinera	<p>- Alternativní forma pedagogiky, které je tvůrcem Rudolf Steiner. Hlavním úkolem této pedagogiky, je porozumění člověka a jeho vývoje ve spojení s okolním světem a společností. Cílem je podporovat komplexní rozvoj dítěte, který je chápán jako rozvoj tří hlavních oblastí: myšlení, citění a vůle. Pedagogika klade velký důraz na umělecké činnosti (malba, zpěv, hra na hudební nástroje) a také na učení se prostřednictvím praktických činností (ruční práce, workshopy). Zajímavostí waldorfských škol jsou např. chybějící známky či učebnice, integrované vzdělání nebo typický rytmus dne.</p>
pieróg napoleoński	napoleonský klobouk	Klobouk, ve tvaru trojúhelníku, který byl charakteristickým znakem francouzského vojévůdce.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
pies Pawłowa	Pavlovův reflex, podmíněný reflex	Název pro experiment, který provedl ruský psycholog a lékař Ivan Petrovič Pavlov. Experiment se týkal studia podmíněného reflexu. Ve svém experimentu Pavlov měřil množství vylučovaných slin u psa během reakce na podnět – misky s jídlem. Každé dávce jídla předcházel zvonek. Po určité době si pes na zvuk zvykl a začal slinit dokonce bez podání pamlsku, jako reakce na zvuk zvonku.
pieśń neapolitańska	neapolská píseň	Píseň, navazující k tradici lidové hudby, pocházející z oblasti Neapole, mezi nejslavnější neapolské písně patří např. „Santa Lucia“, „O sole mio“ apod.
piruet Biellmann	pirueta Biellmannové	Jeden z nejtěžších krasobruslařských prvků, spočívající v tom, že se závodník ve stoje chytí vzadu za hranu brusle a zvedne nohu nad hlavu.
płyn Lugola	Lugolův roztok	Vodní roztok čistého jódu a jodidu draselného, nazvaný podle francouzského lékaře J. G. A. Lugola, používá se hlavně jako antiseptikum při onemocnění štítné žlázy.
pocałunek francuski	francouzský polibek	Polibek s jazykem, vášnivý a erotický druh polibku, spočívající ve spojení jazyků obou partnerů.
podatek Belki	Ø	Belkova daň – druh daně z příjmu fyzických osob, tento typ daně byl zaveden v Polsku v roce 2002 tehdejším ministrem financí Markem Belkem.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
pojedynczy / podwójny / potrójny poczwórny salchow	jednoduchý / dvojitý / trojitý / čtverný salchow	Druh krasobruslařského skoku, který jako první předvedl švédský krasobruslař Ulrich Salchow.
pojedynczy / podwójny / potrójny axel	jednoduchý / dvojitý / trojitý axel	Jeden ze základních krasobruslařských skoků, pojmenovaný po norském krasobruslaři Axelu Paulsenovi.
pojedynczy / podwójny / potrójny lutz	jednoduchý / dvojitý / trojitý lutz	Druh krasobruslařského skoku, pojmenovaný po rakouském krasobruslaři A. Lutzovi.
pojedynczy / podwójny / potrójny rittberger	jednoduchý / dvojitý / trojitý rittberger	Druh krasobruslařského skoku, který za svůj název vděčí německému krasobruslaři Werneru Rittbergerovi.
polska szkoła monachijska	Ø	Mnichovská škola – malířská škola, jedná se o skupinu polských malířů, kteří studovali výtvarná umění v Mnichově, mezi jejími představiteli patřili např. A. Gierymski, O. Boznańska, J. Brandt atd.
polska złota jesień	Ø	polský zlatý podzim – babí léto, období na přelomu září a října, vyznačující se žloutnutím listí, teplým a příjemným počasím
polski październik * odwilż gomułkowska	Ø	polský říjen 56 - termín pro politický průlom, který se odehrál v Polsku v druhé polovině roku 1956
południk Greenwich, południk zerowy	Greenwichský poledník, nultý poledník, základní poledník	Nultý poledník, který prochází astronomickou observatoří v londýnském Greenwichi.
porcelana miśnieńska	Míšenský porcelán	První evropský porcelán, vyráběný v Míšně.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
potwór z Loch Ness * Nessie	lochnesská příšera, lochnesská nestvůra, lochneska, nessie	Zvíře, živočich, který údajně žije v lochnesském jezeru ve Skotsku.
poznański czerwiec 1956	Poznaňský červen, Poznaňské povstání	První generální stávk a pouliční demonstrace, které se konaly na konci června roku 1956 v Poznani.
półkule magdeburskie	magdeburské polokoule	Kovové polokoule, které umožnili provést proslulý experiment, uskutečněný v roce 1654 v Magdeburgu, experiment byl velkolepou demonstrací existence atmosférického tlaku.
Praska Wiosna [Międzynarodowy Festiwal Muzyczny]	Pražské jaro	Mezinárodní hudební festival
Praska Wiosna [okres politycznej liberalizacji w 1968 r.]	Pražské jaro 1968	Symbol politické liberalizace
Praskie Koło Lingwistyczne	Pražský lingvistický kroužek, pražská škola	Spolek, založený v říjnu roku 1926 z iniciativy několika českých i zahraničních lingvistů, patřili mezi ně např. Vilém Mathesius, Bohumil Trnka, Bohuslav Havránek a další.
prawa Mendla	Mendelovy zákony dědičnosti	Pravidla, týkající se dědění charakterových rysů a vlastností u živých organismů. Objevil je Gregor Mendel – zakladatel genetiky a tvůrce Mendelových zákonů dědičnosti.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
prawo magdeburskie * prawo niemieckie	Magdeburské právo	Typ městského práva vzorované na městském právu Magdeburgu, spolu s norimberským právem představovalo dominantní typ práva v českých zemích.
prawo rzymskie	římské právo	Právní systém ve starověkém Římě.
proces / system boloński	boloňský proces	Dohoda 47 evropských a mimoevropských zemí, jejíž cílem je zvýšení prestiže a kvality univerzit, vysokoškolského vzdělávání a zavedení srovnatelných akademických titulů.
promienie Roentgena	rentgenové paprsky, „paprsky X“	Rentgenové záření bylo objeveno v roce 1895 německým fyzikem W. K. Röntgenem, který za tento objev obdržel Nobelovu cenu.
pruski dryl	Ø	pruská kázeň (disciplína) - přísný vojenský výcvik, který zavedl v tehdejší pruské armádě polní maršál Leopold I., přezdívaný „starý Dessavan“, za jeho éry byl v pruské armádě zaveden pochodový krok a železný nabíječ.
przekroczyć Rubikon	překročit Rubikon	Udělat rozhodující, nenávratný krok, spálit za sebou mosty. Název je odvozen od řeky Rubikon, hraniční řeky římské Gálie a Itálie, kterou bylo zakázáno projít. Julius Caesar tento zákaz porušil a vyvolal tak válku.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
przewrót kopernikański	Koperníkův převrat	Myšlenkový převrat, který znamenal změnu v pohledu na svět a měl politické, náboženské a filozofické důsledky, se poprvé objevil v díle Mikuláše Koperníka "O oběžích nebeských sfér".
przysięga Hipokratesa	Hippokratova přísaha	Přísaha, kterou skládali lékaři ve starověku, obsahující základy lékařské etiky.
psychoanaliza Freuda	Freudova psychoanalýza	Způsob poznání a léčení člověka, teorie psychopatologie a teorie, umožňující objasnit různé společenské a kulturní jevy. Byla založena na přelomu 19. a 20. století vídeňským lékařem Sigmundem Freudem.
pszczoła ateńska * Platon	Ø	athénská včela * Platón – jedná se o přezdívku jednoho z nejznámějších filozofů, která vznikla na základě legendy o včelách, které se v dětství usadily na jeho rtech.
puszka Pandory	Pandořina skříňka	Zdroj nekončícího neštěstí, útrap a problémů. Slovní spojení, pocházející z řecké mytologie a příběhu o ženě Pandoře. Ta dostala dar v podobě skříňky, kterou nesměla otvírat. Pandora k tomu ale přesvědčila svého muže. Z té vyletěly do světa různé pohromy, katastrofy a nemoci.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Pyrrusowe zwycięstwo	Pyrrhovo vítězství	Vítězství, které ve svém dopadu ve skutečnosti vítězstvím není. Dosažené velkými ztrátami, např. lidské oběti, munice atd. Slovní spojení, pocházející od válečníka Pyrrha, krále z Epeiru, který sice vyhrál bitvu s Římany, ale sám utrpěl obrovské a nenahraditelné ztráty.
rasa holenderska [bydlo]	holštýnské plemeno	Černo-bílé plemeno skotu, pocházející z různých částí Nizozemska, především z Frísky.
rasa polska czerwona [bydlo]	polská červinka	Plemeno domácího skotu, typické hnědo-červené barvy, polské plemeno tura domácího, které v meziválečném období tvořilo 25% celkového stavu skotu v Polsku.
freudowska pomyłka	freudovské přerěknutí	Jev, který zaznamenal rakouský neurolog a psycholog Z. Freud ve svém díle „Psychopatologie všedního života“. Chyba projevující se nejčastěji v řeči (přerěknutí), která bývá ovlivněna skrytými myšlenkami.
rękaw Hipokratesa	Ø	Hippokratův rukáv – jedná se o pytlík ušitý z čtvercového kousku flanelu, přeloženého napůl, do tvaru trojúhelníků, s jehož pomocí lékárníci filtrovali různé odvary atd.
rolety rzymskie	římské rolety	Moderní, elegantní a stylový způsob zastínění oken.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
rosyjska ruletka	ruská ruleta	Hazardní hra, kterou pravděpodobně vymysleli ruští důstojníci. Princip hry spočívá v tom, že se do jedné komory revolveru vloží náboj, účastník poté protočí bubínek, přiloží revolver ke vlastnímu spánku a stiskne spoušť, pokud má štěstí přežije a předá zbraň dalšímu účastníkovi.
rosyjski niebieski [rasa kotów]	ruská modrá kočka	Přírodní plemeno kočky, pocházející ze západního Ruska, charakteristické krásnou, plyšovou srstí modro-šedé barvy.
róg alpejski [instrument muzyczny, symbol narodowy Francii]	alpský roh	Dřevěný hudební nástroj, symbol Švýcarska, jehož délka je 3-4 m, díky jeho zvukovému dosahu, je používán pastýři v Alpách a jiných horských oblastech.
róż angielski	rumělka červená	Odstín červené barvy.
róż pompejański	pompejská červeň	Odstín červené barvy.
róż wenecki	benátská červeň	Odstín mezi červenou a růžovou barvou.
rózek angielski	anglický roh	dřevěný dechový nástroj, charakteristický svým zpěvavým a dosti hlubokým zvukem.
rubensowskie kształty	∅	Rubensovy tvary – plné tvary, křivky
ruski miesiąc [bardzo długo]	∅	ruský měsíc – dlouhá doba, měsíce se v juliánském (ruském) kalendáři končí o dvanáct dní později, odtud se vzalo všeobecné mínění, že ruský měsíc je delší
ruski rok [bardzo długo]	∅	ruský rok – častěji používané označení pro dlouhé období

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
rymy częstochowskie	∅	čenstochovské rýmy – jedná se o jednoduché všeobecně známé a příliš často používané rýmy, dále také rýmy, které mají stejnou gramatickou formu „gramatické rýmy“
sadza angielska	∅	anglická saze – nejtmaší matná černá
Salomonowy wyrok	Šalomounský výrok, Šalomounské rozhodnutí	Výraz pro moudré a spravedlivé řešení. Od jména biblického krále Šalomouna, který byl známý svou moudrosti a spravedlivými výroky.
sałata szopska	šopský salát	Druh salátu, charakteristický pro bulharskou kuchyni. Připravuje se z nakrájených okurek, rajčat, cibule a papriky. Nakonec se ještě přidá slaný sýr – tzv. balkánský a olej. Název pochází od obyvatel Sofie, kterým se říká Šopové.
samowar tulski	tulský samovar	Povinný předmět na ruském stole, který nesměl chybět u pravidelných čajových dýchánek. Výroba tulských samovarů patřila mezi tradiční řemeslo v tulských zemích.
sardoniczny śmiech	sardonický smích	Sarkastický, uštěpačný, cynický smích. Název se pojí s obyvateli Sardinie, zejména s jedovatou rostlinou, která po požití způsobovala křečovitý smích.
Schody Potiomkinowskie	Potěmkinovy schody	Obří schodiště, jež je symbolem Oděsy.
silnik Diesla	dieselový motor, vznětový motor	Vznětový vysokotlaký motor, nazvaný podle jeho tvůrce německého vynálezce R. Diesela.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
sjena palona	siena pálená	Pigment oxidu železitého, charakteristický teplou, nahnědlou barvou, název pochází od italského města Siena.
skala Beauforta	Beaufortova stupnice	Stupnice, používaná k popisu síly větru, vytvořena irským hydrografem Francisem Beaufortem.
skala Celsjusza	Celsiova teplotní stupnice	Teplotní stupnice, nazvaná podle švédského vědce Anderse Celsia.
skala Fahrenheita	Fahrenheitova teplotní stupnice	Jedna z teplotních stupnic, navržena v roce 1724 nizozemským vědcem a fyzikem D. G. Fahrenheitem.
skala Kelvina * skala bezwzględna	Kelvinova teplotní stupnice	Teplotní stupnice, ve které nula udává absolutně nejnižší možnou teplotu, jaká je fyzikálně definována.
skrzypce Amatiego * amati	Ø	Amatiho housle – název odvozen od Andrea Amatiho – nejstaršího houslaře, který dal moderním houslím jejich nynější podobu.
skrzypce Guarneriego * guarnerius	Guarnerky	Velice vzácné, kvalitní a hodnotné housle, které pochází z dílny italských houslových mistrů Guarneri.
skrzypce Stradivariusa * stradivarius	Stradivariho housle	Housle, které za své jméno vděčí geniálnímu italskému houslovému mistru Antoniu Stradivarimu, považují se za jedny z nejdražších a nejlepších na světě.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
sosna wejmutka	borovice vejmutovka	Druh borovice, který se vyskytuje zejména v severních a východních oblastech Severní Ameriky (Kanada, USA). Název tohoto druhu je odvozen od jména Lorda Weymoutha, který ji rozšířil na počátku 19. století na území anglického Longleat.
sos holenderski	holandská omáčka	Omáčka, která se vyrábí z másla a žloutků. Hodí se zejména k vejci, rybě nebo vařenému chřestu. Patří k tradičním pokrmům francouzské kuchyně.
sól angielska [sól gorzka]	síran hořečnatý, epsomská sůl, hořká sůl	Krystalická látka, vyskytující se v ložiskách draselných solí
sól emska	emská sůl	Bílý, suchý, slaný prášek, skládající se ze síranů, chloridů sodíku, hořčíku a uhličitanu sodného.
spartańskie wychowanie	spartánská výchova	Přísný vzdělávací systém, který se zrodil ve Spartě, týkal se především dětí mužského pohlaví ve věku od 7 do 20 let.
spodnie tureckie	turecké kalhoty	Kalhoty, charakteristické svým nízkým sedem a volným střihem.
strajk włoski	italská stávka	Forma aktivní stávky, spočívající v důkladném dokonce až příliš pečlivém plnění pracovních povinností, což vede k zanedbání ostatních pracovních povinností.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
styl alpejski	alpský styl	Styl používaný při vysokohorském horolezectví, název je odvozen od způsobu zdolávání vrcholů v Alpách a je charakteristický tím, že se postupuje k vrcholu bez jakékoliv pomoci nosičů, umělého kyslíku či fixování.
styl Chippendale [meblarstwo]	Chippendale, anglický nábytek	Styl anglického nábytku, který se objevil v polovině 18. století, název je odvozen od výrobce nábytku Thomase Chippendaleho. Hlavním rysem tohoto stylu je kombinace moderních prvků spolu se starými a exotickými. Projekty můžeme rozdělit do tří hlavních skupin: nábytek inspirovaný gotickým stylem, rokokem a čínským uměním.
styl Ludwika XIV	francouzské baroko Ludvíka XIV.	Nazývaný francouzským barokem, se projevoval zejména v architektuře, zahradnictví, dekoraci interiérů a uměleckém řemeslu (nábytek, keramika). Vyvíjí se zdobná technika – marketerie a nábytek z masivu je bohatě vyřezáván a zdobený zlatem.
styl Ludwika XV	aristokratický styl rokoka	Nazývaný francouzským rokokem, originální styl s prvky barokního a východního umění, který byl zaměřen zejména na pohodlí uživatele.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
styl Ludwika XVI	styl Ludvíka XVI., styl klasicismu	Styl navazující na umění starověkého Řecka a Říma, umělci odcházejí od přebytku a extravagance rokoka, ale vytvářejí harmonii a umírněnost, architektura se vyznačuje jednoduchostí, symetrií a čistotou formy.
sweter irlandzki	irský svetr	Druh teplého, nejčastěji pleteného oblečení, irské pletené svetry byly vyráběny na irském pobřeží a sloužily jako primární ochrana před vlhkostí a mrazem, charakteristickým prvkem jsou různé vzory stehů.
sweter szetlandzki	shetlandský svetr	Svetr, vyrobený ze shetlandské vlny
sweter turecki	Ø	turecký svetr – symbol špatného vkusu, teplý měkký a hodně vzorovaný. Čím barevnější a divnější vzor, tím lépe.
syjamskie bliźnięta	siamská dvojčata	Nerozluční přátelé. Vzácná vývojová vada, spočívající v patologickém spojení některých částí těla u jednovaječných dvojčat. Termín pochází od siamských bratrů Enga a Čanga Bunkerových ze Siamu.
Symfonia Leningradzka	symfonie č. 7, leningradská symfonie	Symfonie, jejímž autorem je Dmitrij Šostakovič, ruský skladatel a klavírista, vznikla za obtížných okolností v Petrohradu (tehdy Leningradu, obléhaném německými vojsky).
Symfonia Linzka	symfonie C-dur K. 425, Linecká symfonie	Symfonie, jejímž autorem je Wolfgang Amadeus Mozart. Vznikla na cestě z Vídně do Salzburgu v roce 1783.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Symfonia Oxfordzka	symfonie č. 92 G-dur, Oxfordská symfonie	Symfonie, jejímž autorem je rakouský hudební skladatel Joseph Haydn.
Symfonia Praska	symfonie č. 38 D dur, Pražská symfonie	Symfonie, jejímž autorem je Wolfgang Amadeus Mozart, vznikla na základě myšlenky o cestě skladatele do Prahy v roce 1787.
Symfonie Londyńskie	Londýnské symfonie	Symfonie, jejichž autorem je rakouský hudební skladatel Joseph Haydn.
Symfonie Paryskie	Pařížské symfonie	Symfonie, jejichž autorem je rakouský hudební skladatel Joseph Haydn.
Szyfowa praca	Sisyfovská práce	Nekončící, těžká, zbytečná, nudná, neefektivní práce. Slovní spojení, pocházející z řecké mytologie a spojené s korintským králem Sisifem, který byl potrestán tím, že musel tlačit na kopec obrovský kámen, ale ten mu vždycky pod vrcholem sklouzne zpět dolů, a tak tuto činnost musí opakovat pořád dokola.
szampański blond [farba do włosów]	špinavý blond	Odstín barvy vlasů.
szampański nastrój	∅	šampaňská nálada – uvolněná, skvělá nálada
szklo jenajskie	varné sklo, jenské sklo	Laboratorní a kuchyňské sklo vyráběné ve městě Jena, je typické svou odolností vůči chemikáliím a vysokým teplotám.
szklo weneckie	benátské sklo	Typ sklářského umění, které vzniklo v Benátkách, na ostrově Murano.
szkocka <whiskey>	skotská whisky, whiskey	alkoholický nápoj, destilovaný výhradně ve Skotsku

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
szkocka krata	skotská mřížka	Mřížkovaný vzor, objevený ve Skotsku již ve 3. století před Kristem, patří mezi národní symboly Skotska.
szkockie skąpstwo	∅	skotské lakomství – skotský zlovyk, národní vlastnost
szkoła flamandzka [malarstwo, XVII w.]	vlámská škola malířská	Malířská škola, charakteristická pro svou barevnost a precizní detaily.
szkoła flamandzka / niderlandzka [muzyka, XV i XVI w.]	franko – vlámská škola, nizozemská polyfonie	Termín pro nizozemskou hudbu v 15. a 16. století, nejslavnější hudební skladatelé: J. Ockeghem, J. Obrecht, O di Lasso.
sznycel holsztyński	holštýnský řízek	Plátek neobaleného, smaženého telecího masa, přikrytý sazeným vejcem a ozdobený kapary a ančovičkami.
szwajcarska precyzja	švýcarská přesnost	Stereotyp (vlastnost) přisuzovaný Švýcarům a jejich národu.
szwedzki stół / bufet	švédský stůl	Způsob servírování pokrmů, nejčastěji v hotelích, spočívající na velkém výběru různého druhů jídel podle vlastního přání.
śliwka węgierka	∅	maďarská švestka - odrůda švestky, která byla do Polska přivezena pravděpodobně z Maďarska
śmiech homeryczny	homérský smích	Nezastavitelný, hlasitý, upřímný smích, slovní spojení, pocházející z některých pasáží Homérovy „Ilias“ a „Odysseia“, kde se hovoří o nekonečném smíchu šťastných bohů.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
śniadanie angielskie	anglická snídaně	Tradiční teplé jídlo (snídaně), servírované zejména na Britských ostrovech. Kdysi se tento typ snídaně servíroval každý den ve většině anglických domácností. V současné době se podává hlavně v hotelích a penzionech. Tradiční anglická snídaně se skládá alespoň z několika pokrmů, které jsou smažené na tuku, nebo pečené v troubě (vejce, plátky slaniny, klobásky, rajčata, houby, jitrnice atd.). Název tohoto typu snídaně je výsledkem hladomoru, který panoval kdysi v Anglii. Zemědělci často měli možnosti sníst jen jedno teplé a vydatné jídlo denně.
tablica Mendelejewa * układ okresowy pierwiastków chemicznych	Mendělejevova periodická tabulka prvků * periodická tabulka prvků	Seznam všech chemických prvků v podobě rozšířené tabulky, seřazených podle jejich rostoucího protonového čísla – tabulka se řídí tzv. periodickým zákonem Dmitrije Ivanoviče Mendělejeva.
taniec polski * polonez	polonéza	Polský slavnostní národní tanec, na královských dvorech byl tento tanec součástí slavnostních ceremoniálů či plesů.
teatr elzbietański	Alžbětinské divadlo	Anglické divadlo z doby královny Alžběty I., jeho vznik se datuje do roku 1576.
teatr Grotowskiego	Grotowského divadlo	Divadlo jednoho z největších reformátorů divadla 20. století, polského divadelního režiséra, teoretika a pedagoga Jerzego Grotowského.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
teoria <evolucji> Darwina * darwinizm	Darwinova teorie evoluce evoluční teorie	Obecná teorie vývoje života
teoria archetypów Junga	Jungova teorie archetypů, Jungovy archetypy	Analytická teorie švýcarského psychiatra C. G. Junga, který je považován za čelního představitele psychologického myšlení 20. století, který se zabývá studiem obsáhlých a hluboce skrytých procesů, probíhajících v lidské osobnosti. Podle Junga zdrojem osobnosti jsou zkušenosti celého lidstva a život jednotlivce určují jak cíle, tak příčiny.
teoria Malthusa*teoria przeludnienia*maltuzjanizm	Malthusova teorie, Malthusiánství	Teorie nazvaná podle jejího tvůrce T. R. Malthuse, který tvrdí, že populace roste exponenciálně, zatímco produkce potravin postupuje aritmeticky, tento jev podle něj vede k přelidnění.
<ogólna / szczególna> teoria względności Einsteina	<obecná / speciální> Einsteinova teorie relativity	Teorie, skládající se ze dvou fyzikálních teorií – obecné a speciální, a důvodem pro její zavedení byla potřeba odstranit nesoulad mezi zásadou relativity Galilea (rychlost je relativní) a zákony elektrodynamiky.
tkanina żakardowa	žakárová tkanina	Látka nebo úplet vyrobený za pomoci žakárového stroje – zařízení, které vymyslel Francouz J. M. Jacquard, sloužící jako mechanismus pro ovládání jednotlivých osnovních nití. Používá se u tkalcovských stavů a pletacích strojů kde umožňuje vytvářet složité vzory.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
trąbka Eustachiusza * trąbka słuchowa	Eustachova trubice, sluchová trubice	Trubice o délce 3 – 4 m, spojující bubínkovou dutinu středního ucha s horní částí hrdla, sloužící k vyrovnání tlaku na obou stranách bubínku.
tycjanowski kolor * tycjanowski blond	tiziánová barva * tiziánová blond	Zlatorudá, měděná barva – oblíbená barva italského malíře Tiziana.
typologia <temperamentów> Hipokratesa-Galena	Hippokratova typologie temperamentu	Řecký lékař Hippokratés vytvořil první rozdělení lidí na typy, na základě pozorování jejich chování a rozdílných reakcí na okolí. Věřil, že o temperamentu rozhoduje převaha jedné ze čtyř základních tekutin: krve, hlenu, žluté nebo černé žluče
ucho Dionizosa	Dionýsovo ucho	jeskyně ve tvaru ucha, s mimořádnou akustikou, nazvaná podle legendy, která vypráví o tom, že Dionýsius I. vykoval tuto jeskyni ve skále, aby mohl odposlouchávat své vězně
uczta Barmakidy	Ø	Barmakidovy hody - iluze, přelud, po kterém přichází probuzení, návrat do reality. Název odvozen ze sbírky „Tisíc a jedna noc“.
uczta Lukullusa / lukullusowa	lukulské hody	Bohatá hostina, charakteristická velkým množstvím vynikajících jídel, název pochází od římského velitele a politika Luculla, který proslul svým bohatstvím, extravagancí a slabostí pro vynikající jídlo.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
uczta u Wierzyńka	Ø	Wierzyńkova hostina - recepce pořádaná v září roku 1364 městskou radou Krakova a Mikołajem Wierzyńkou, propojena se setkáním evropských panovníků a knížat, svolaná z iniciativy krále Kazimíra III. Velikého. Synonymum pro dokonalost, výtečnou kuchyni a skvělý gastronomický zážitek.
wahadło Foucaulta	Foucaultovo kyvadlo	Kyvadlo, umožňující sledovat rotaci země kolem své osy. Poprvé bylo postaveno v roce 1851 francouzským fyzikem J. B. L. Foucaultem, který tímto dokázal, že Země se točí.
walc angielski	anglický valčík, waltz	Společenský tanec, pocházející z Anglie. Jednoduché rytmické pohyby a rotace svědčí o příbuzenství s jiným tancem – vídeňským valčíkem.
walc wiedeński	vídeňský valčík	Společenský tanec, rychlejší varianta waltze, poprvé se objevil v roce 1815 během Vídeňského kongresu.
walka francuska	francouzské bojové umění, savate	Francouzské bojové umění, které vzniklo v 17. století, charakteristickým rysem, odlišujícím savate od jiných bojových sportů je to, že závodníci bojují v botách – název „savate“ pochází z francouzštiny a znamená „staré boty“.
Warszawska Jesień [Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej]	Varšavský podzim [Mezinárodní hudební festival]	Největší mezinárodní hudební festival v Polsku zasvěcený moderní hudbě, festival se koná v druhé polovině září a trvá 8 dní.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Warszawska Nike * pomník Bohaterów Warszawy	Niké Varšavská, Památník Niké, Pomník hrdinům Varšavy	Památka, nacházející se ve Varšavě, mající podobu napůl ležící postavy, která drží nad hlavou v pravé ruce meč, a levou ruku má vztyčenou vzhůru. Socha váží 10 tun a měří 7 metrů. Na žulovém podstavci se nachází nápis: „Hrdinům Varšavy 1939 – 1945“.
warszawskie tempo	Ø	varšavské tempo – proces, který by měl být hotový včas a rychle, ale ve skutečnosti jde hrozně pomalu
Wedgwood, porcelana angielska	wedgwoodský porcelán, anglický porcelán	Anglický porcelán, zejména čajové servisy, ozdobné vázy, a džbány. Název je odvozen od angličana J. Wedgwooda, zakladatele první továrny, produkující tento typ porcelánu.
wełna szetlandzka	shetlandská vlna	Shetlandská vlna je známá pro svou lehkost, měkkost a schopnost udržování tepla, pochází z chovu shetlandských ovcí.
wiek balzakowski	Ø	Balzacův věk – věk ženy, kolem 40 let
wieża Babel	Babylonská věž	Nepořádek, chaos, zmatek. Promíchání jazyků, vícejazyčná skupina lidí. Název odvozen z biblického příběhu o budování věže, která se měla dotknout nebe. Bohu se to nelíbilo, proto zařídil, že lidé, kteří stavěli tuto věž, začali mluvit různými jazyky, a proto ve stavbě už dál nemohli pokračovat.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
włoskie małżeństwo, małżeństwo po włosku	italská domácnost italské manželství manželství po italsku	Slovní spojení, které se používá pro poněkud temperamentní vztah, většinou mezi manžely. Vyznačuje se věčnými hádkami a usmiřováním.
woda emska	Ø	emská voda – léčivá voda z emských termálních pramenů
woda kolońska	kolínská	Druh toaletní vody, pocházející z města Kolín nad Rýnem, kde se vyrábí již od 18. století, svou slávu získala jako výrobek s univerzální vůní pro muže a ženy.
wóz Drzymały	Ø	Drzymalův vůz - cirkusový vůz, ve kterém bydlel polský národní hrdina Michal Drzymala se svou rodinou, protože neobdržel od Pruského království povolení k výstavbě vlastního domu. Tento vůz se stal symbolem boje proti germanizaci v pruském záboru.
wsie potiomkinowskie	Potěmkina vesnice	Termín odvozený od jména ruského guvernéra Grigorije Potěmkina, který se používá jako synonymum pro podvod, jehož cílem je udělat dobrý dojem a skrýt skutečnou povahu situace.
wzorzec metra z Sévres	prototyp metru v Sévres	Prototyp metru, vyrobený z nadprůměrně tvrdé slitiny platiny a iridia, který se nachází v Mezinárodním úřadu pro míry a váhy se sídlem v Sévres nedaleko Francie

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
wzór norweski	norský vzor	Motiv, který se nejčastěji objevuje na pletených svetrech a zimním oblečení, charakteristické jsou přírodní motivy zejména jeleni, sněhové vločky a jehličnaté stromky.
zagadka Einsteina	Einsteinova hádanka	Hádanka, jež má několik variant a jejímž autorem je Albert Einstein, který údajně tvrdil, že ji je schopno vyřešit pouze 2 % populace.
zakład / gra Pascala	Pascalova sázka	Úvaha, která se objevila v Pacalově knize „Myšlenky“, která měla za úkol dokázat, že stojí za to věřit v Boha. Pacal došel k závěru, že víra je lepší způsob, protože riskujeme jenom ten krátký pozemský život a odměnou nám bude slíbený od Boha věčný život.
zapalki szwedzkie	švédské zápalky	Vynálezcem těchto zápek je Švéd J. E. Lundström v roce 1855, který je umisťoval v dodnes používaných vysouvacích krabičkách.
zemsta Montezumy	Montezumova pomsta	Zaživací nevolnosti, projevující se zejména průjemem, obvykle trvající dva dny. Tato nemoc postihuje hlavně turisty v Mexiku. Název pochází od Montezumy II, aztéckého vládce.
zespół Downa	Downův syndrom	Syndrom vrozených vad, pojmenovaný po britském lékaři J. L. Downovi.
ziele angielskie	nové koření, pimentovník pravý	Ovoce Pimentovníku pravého, které slouží zejména jako koření. Nejčastěji se používá při přípravě uzenin, polévek, marinád, zeleninových salátů, nebo nakládaných okurek.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
zieleń Veronesa	Veronesova zeleň	Jeden z odstínů zelené barvy, pojmenovaný podle italského malíře Paola Veronese.
zioła szwedzkie	švédské kapky	Unikátní kombinace 11 bylin, které se doporučují u různých onemocnění. Originální švédské kapky jsou vyráběny podle receptury Marie Treben – rakouské bylinkářky. Kapky se doporučují na jizvy, zažívací potíže či bolest žaludku.
zioła prowensalskie	provensálské koření	Směs koření, která se používá hlavně pro kulinářské účely. Obsahuje rozmarýn, bazalku, tymián, šalvěj, mátu, oregano, majoránku a saturejku. Název je odvozen od francouzské Provence, která je známá výskytem těchto bylin.
zupa rumfordzka	rumfordská polévka	Výživná polévka připravená z vývaru z kostí, tuku nebo vepřové kůže s přídavkem brambor, krupice a sezónní zeleniny. Polévka by měla být připravená za pomoci nejlevnějších surovin, hustá, a hodně kalorická, aby uspokojila hlad a dodala sílu k těžké fyzické práci. Název je odvozen od hraběte Rumforda, a původně polévka sloužila jako pokrm podvyživené armády a vězňů. Poté se rozšířila i do celé Evropy a objevovala se v rámci stravování pro chudé lidi a bezdomovce.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
zólcien neapolitańska	neapolská žlut'	Jasně žlutá barva, používaná v Itálii již v 15. století, těží se v blízkosti Vesuvu a vyznačuje se odolností, vůči světlu a rychlým schnutím.
Ø	Záhořovo lože	Úsloví, se kterým se setkáváme v Erbenově Kytici. Jde o název jedné z balad. Přeneseně se používá pro označení něčeho nepohodlného, stísněného.
zrazy nelsonskie	Ø	Nelsonův pokrm - připravovaný ze svíčkové, zaprášený moukou a krátce osmažený. Podáváný s uvařenými, nakrájenými brambory, a taktěž s hříbky a cibulí. Pojmenovaný podle oblíbeného jídla britského admirála Horatia Nelsona.

JEDNOSLOVNÁ EPONYMA

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
abderyta	abdériťa	Blázen, hlupák, tupec. Název odvozen od obyvatel města Abdéry (starověkého řeckého města v Malé Asii), kteří byli považováni za nechápavé a psychicky zaostalé.
adamaszek	damašek	Žakárová tkanina, oboustranná, jednobarevná, vyráběná převážně z hedvábí s matným vzorem na lesklém pozadí (nebo naopak). Tento druh tkaniny se vyráběl zejména v Číně a Sýrii. Název je odvozen od syrského hlavního města - Damašek.
afrodyzjak	afrodiziakum	Prostředek, sloužící k probuzení a stimulaci sexuální touhy. Odvozeno od Afrodity – řecké bohyně lásky.
alfons	pasák	Muž, který čerpá zisky z prostituce. Od jména hlavní postavy jedné z her Alexandra Dumase mladšího.
arachnologia	arachnologie	Věda, která se zabývá studiem pavouků. Název odvozen z řecké mytologie od zkušené a dovedné tkadleny a vyšivačky jménem Arachné.
badminton	badminton	Hra podobná tenisu. Hraje se za pomoci raket s dlouhou rukojetí a košíčků. Název odvozen od sídla anglického vévody z Beufortu, kde tato hra vznikla.
bandoneon	bandoneon	Hudební nástroj podobný ruční harmonice. Liší se tvarem a větším množstvím knoflíků. Název odvozen od příjmení vynálezce – Heinricha Banda.
bardotka	bardotka, balkonetka	Vyztužená podprsenka, která odhaluje horní část ženských nader. Od příjmení filmové sexbomby, francouzské herečky Brigitte Bardot.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
bawarka	Ø	Nápoj, jehož hlavními ingrediencemi je čaj a mléko, proto se mu také říká čaj s mlékem. Název je odvozen od Bavorska.
beniaminek	benjamínek	Nejmladší, nejoblíbenější dítě - syn. Název pochází z Bible, od nejmladšího syna Jakuba a Ráchel.
beszamel	bešamel	Bílá omáčka, vyrobená ze zasmažky mléka, smetany, žloutků, másla a mouky. Údajně ji vynalezl francouzský úředník Louis de Béchameil.
boczek	anglická slanina	Druh slaniny, vyráběný z vykoštěného vepřového boku.
brajl	Braillovo písmo	Abeceda pro nevidomé, sloužící ke čtení za pomoci doteku. Vynalezl ji L. Braille, který sám oslepl ve věku 3 let.
brystol	bristol	Druh papíru, charakteristický svou pevností a vysokou odolností proti setření. Nejčastěji bílé barvy. Vhodný zejména pro kreslení. Název odvozen od anglického města Bristol, kde byl tento typ papíru vyráběn.
calvados	calvados	Jablečná pálenka, charakteristická trpkou jablečnou chutí a jablečnou vůní. Název odvozen od oblasti Calvados (Normandie).
casanova	casanova	Svůdce, milovník žen, playboy, sukničkář. Od příjmení G. G. Casanovy, italského kněze, spisovatele, diplomata a zejména jeho díla „Dějiny mého života“, ve kterém popisuje své milostné příběhy.
daglezja	douglaska	Druh jehličnanu, který dorůstá až do výšky 100 metrů. Vyskytuje se zejména ve velkých lesích ve Východní Asii a Severní Americe. Název odvozen od příjmení skotského botanika Davida Douglase.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
džins	denim	Pevný, hrubý materiál, obvykle modré barvy. Nejčastěji se používá při výrobě džínových kalhot, košil a bund. Název je odvozen od „bleu de Genes“ – pojmenování pro materiál, vyráběný v italském městě Genua.
frencz	frenč, french	Bunda vojenského stylu, se všitými čtyřmi velkými kapsami. Název odvozen od příjmení britského maršála Johna Frenche.
furia	fúrie	Hněv, vztek, zlost, ale také xantipa, megera – pojmenování pro ženu, plnou zloby. Furie – v římské mytologii bohyně pomsty a zloby.
gadžet	Gadget	Vynález, zařízení. Malý předmět nebo přístroj, představující technickou novinku, vyznačující se určitou specifickou funkcí. Původ tohoto slova je spojený s názvem firmy Gaget, Gauthier&Cie, která se účastnila výstavby sochy Svobody.
gaza	gáza	Sterilizovaný, absorpční, tenký materiál, vyráběný z bělené bavlny, který se používá pro zástavu krvácení nebo bandážování rány. Název je pravděpodobně odvozen od města Gaza, ležícího na hranici Egypta a Izraele.
gigant	gigant	Objekt, člověk, zvíře obřích rozměrů. Toto pojmenování pochází z řecké mytologie. Giganti byli obři, často vyobrazováni s hady místo nohou.
gilotyna	gilotina	Zařízení, sloužící k provádění trestu smrti useknutím hlavy, pomocí velkého, těžkého nože se šikmou čepelí. Název odvozen od Josepha Guillotina, který stroj ne vynalezl, ale propagoval jeho použití jako mnohem humánnější a méně bolestivý způsob smrti.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
gimlet	gimlet	Druh koktejlu, připravený z ginu nebo vodky a citronové šťávy. Název pochází od příjmení Sira T. O. Gimmeta, britského lodního lékaře, který tvrdil, že pití tohoto koktejlu je mnohem zdravější než pití samotného ginu či vodky.
gorgonzola	gorgonzola	Měkký, zrající, modrý plísňový sýr. Jeho název je odvozen od města Gorgonzola, které je proslulé výrobou tohoto druhu sýra již od roku 879.
graham	graham, grahamové pečivo	Dietní pečivo, vyrobené z žitné celozrnné mouky s přídavkem mletých otrub. Název odvozen od amerického propagátora zdravého životního stylu Sylvestra Grahama.
grog	grog	Rum nebo jiný silnější druh alkoholu, zředěný vodou. Obsahuje dále citronovou šťávu, skořici, horkou vodu nebo cukr pro zlepšení chuti. Pojmenovaný na počest britského admirála, který měl přezdívku Old Grog.
hamletyzm	Ø	hamletismus – postoj stále nerozhodného člověka, který se chová podobně jako Shakespearova postava Hamleta. Neschopnost se rozhodnout.
herkules	herkules	Označení pro siláka, mohutné atletické postavy. Název vytvořen od jména řeckého mytického hrdiny Héraklése.
hermafrodytyzm	hermafroditismus	Přítomnost mužských i ženských reprodukčních žláz u jednoho jedince. Název pochází od Hermafodita – dvoupohlavní božstvo z řecké mytologie.
jacuzzi	vířivka, jacuzzi	Vana vybavena vodními tryskami, které slouží k relaxaci a masáži. Vířivky jsou dnes jedním ze základních vybavení lázní. Název odvozen od vynálezce Roye Jacuzziho, který první takového zařízení vynalezl v roce 1970.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
kałasznikow	Kalašnikov	Ruční automatická zbraň, vyráběná v Sovětském svazu od roku 1959. Kalašnikov je jednou z nejpoužívanějších moderních automatických zbraní. Název zbraně pochází od Michaila Kalašnikova – ruský nadporučík-generál, konstruktér této zbraně.
kaszmir	Kašmír	Velmi jemná a měkká tkanina, vyrobena z vlny kašmírské kozy, vyznačující se velice tenkými vlákny. Přírodní barvy jsou bílá, hnědá nebo šedá. Název je odvozen od Kašmíru – alpské území mezi Indií a Pákistánem.
koniak	Koňak	Druh alkoholického nápoje, vyráběný z vinných hroznů. Má vysoké procento alkoholu – 40–45%. Název odvozen od francouzského města Cognac, odkud tento alkohol pochází.
lakoniczny	lakonický	Šetřící slovy, stručný, výstižný. Termín odvozen od Lakonie, jedné z geografických oblastí starověkého Řecka, proslulé stručností svých obyvatel.
liliput	liliput	Malý člověk. Název odvozen od maličkých, patnácti centimetrových lidí, se kterými se setkal hlavní hrdina Gulliverových cest, anglického autora Johnatana Swifta.
lowelas	Ø	Sukničkář, svůdce. Od příjmení hlavní postavy nejdelšího anglického románu spisovatele Samuela Richardsona.
lunapark	lunapark	Park, plný pouťových a zábavných atrakcí. Název je odvozen od anglického názvu Luna Park, prvního zábavního parku v New Yorku.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
makintosh	Ø	Lehká, nepromokavá látka, která se kdysi používala pro výrobu bund a pláštěů, pojmenovaná po skotském vynálezci nepromokavých oblečení Charlesi Mackintoshovi.
morfina	morfium	Alkaloid morfinanového typu, který se nachází v opiu. Používá se v medicíně jako silný prostředek tišící bolest. Při delším používání může způsobit závislost. Je používán také při výrobě drog – heroinu. Název je odvozen od řeckého boha snů Morpheuse.
nimfomania	nymfomanie	Chorobně zvýšená sexuální touha u žen. Název pochází od mytologických postav – bohyň nymf, které byly považovány za zosobnění živočišné síly přírody, a často se objevovaly v bájích s milostnou tematikou.
osjaniczny	Ø	Melancholický, sentimentální, tajemný. Název je odvozen od hlavního hrdiny Ossianových zpěvů – díla skotského básníka Jamese Macphersona.
pitawal	pitaval	Sbírka kronik kriminálních případů a proslulých, zajímavých soudních procesů. Název je odvozen od příjmení francouzského právníka F. G. de Pitavala – autora první takové sbírky.
porto	portské víno, portské	Sladké, červené víno, vyrobené z hroznů, sklízených v údolí řeky Douro v severní části Portugalska. Název podle města Porto, ležícího blízko řeky.
pralinka	pralinka	Čokoládový bonbon s náplní např. likérem, mandlemi, ořechy atd. Čokoládky jsou nazvané podle francouzského hraběte du Plessis-Prasslin.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
pyrronista	∅	pironista – skeptik, nedůvěřivý a pochybující člověk. Název odvozen od Pyrhónna z Élidy – filozofa, tvůrce skepticismu.
rambo	rambo	Symbol destruktivní síly, osoba, která nedovolí se sebou manipulovat a nechce se nechat přehlížet. Od jména hrdiny amerických filmu se Sylvestrem Stallonem v hlavní roli.
sandwicz	sendvič	Dva kousky chleba přeložené masem, sýrem, zeleninou atd. Název pochází od lorda Sandwiche, žijícího v 18. století. Hrabě byl velkým milovníkem karet a jednou během nepřetržité dvacetihodinové hry, nechtěl odcházet od stolu, a proto poprosil kuchaře, aby spojil dva plátky chleba a mezi ně dal maso.
sarusofon	sarrusofon	Dechový nástroj, vynalezený v roce 1863 P. A. Sarrusem, kapelníkem vojenské kapely v Paříži.
Spartakiada	Spartakiáda	Forma hromadných sportovních akcí, jejichž hlavním cílem bylo rozšířit sport. Spartakiády se původně konaly v Sovětském svazu, až po 2. světové válce se rozšířily i do jiných zemí východního bloku. Název je odvozený od slavného římského gladiátora a vůdce povstání otroků Spartakuse.
Szajlok	∅	Shyloc – nemilosrdný věřitel, lichvář, domáhající se vrácení dluhu. Název odvozen od postavy v Shakespearově hře „Benátský kupec“.
walentyanka	velentýnka	Dárek, kartička s přáním posílaná nebo darovaná na svátek sv. Valentýna. Odtud i název.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Watusi	Watusi, Vahumský skot	Plemeno domácího skotu, chované zejména ve východní Africe, charakteristické svými obrovskými rohy a červenohnědou barvou srsti. Název plemene pochází od starého kmene Tutsi.
zefír	zefýr	Mírný, teplý, západní vítr. Název pochází z řecké mytologie od jména boha západního větru Zefýra.
zeppelin	zepelín	Vzducholoď s tuhým hliníkovým rámem, naplněná vodíkem, pokrytá impregnovanou tkaninou. První takovou vzducholoď sestrojil německý hrabě Ferdinand von Zeppelin. V češtině se používá také slovní spojení „mít cepelína“ – mít nafouknuté břicho.
zoil	Ø	zoil – příliš krutý, nespravedlivý literární kritik. Název je odvozen od jména starověkého literárního kritika Zoilose z Amfipolis, který je známý tím, že negativně hodnotil Homérova díla.
žiletka	žiletka	Ostří holicího strojku, které na rozdíl od břitvy umožňuje bezpečnější holení. Moderní žiletky jsou vyrobeny z nerezové oceli. Název je odvozen od jména amerického vynálezce K. C. Gilletta.
Žyrondyšci	Girondisté	Neformální politická skupina z období Velké francouzské revoluce, sdružující především zástupce inteligence a buržoazie. Název této skupiny je odvozen od kraje Gironde, ze kterého pocházela většina poslanců.

FRÁZE

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Być w Rzymie i nie widzieć papieża.	Být v Římě a nevidět papeže.	Být na nějakém místě a nevidět, nenavštívit to nejzajímavější
co działa jak w szwajcarskim zegarku [dokładnie, precyzyjnie]	něco šlape jako švýcarské hodinky	Něco funguje přesně, spolehlivě a bezchybně.
co jest bezpieczne jak w szwajcarskim banku	∅	něco je v bezpečí jako ve švýcarské bance – bez rizika, jisté, bez pochybností
co jest pewne jak w ruskim banku	∅	něco je bezpečné (jisté) jak v ruské bance – ironické tvrzení, znamenající, že něco je jisté, ale pak už být nemusí
Gdzie Rzym, gdzie Krym < a gdzie karczmy babińskie >	∅	Kde Řím, tam Krym - dvě známé věci, situace, jevy, které se sebou nemají nic společného
I w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu.	∅	Ani v Paříži neudělají z ovsa rýži – některé věci nejdou udělat
kto jest goły jak święty turecki	někdo je chudý jako kostelní myš	Být bez peněz.
kto jest skąpy jak Szkot	někdo je lakomý jako Skot	Všeobecný názor, týkající se této národnosti.
kto ofiarowuje / ofiarował komu Niderlandy	∅	někdo nabízí / nabídl někomu Nizozemí – absurdní, nesplnitelný slib
kto pojechał do Rygi	∅	někdo jel do Rigy – začal zvracet
kto popamięta co ruski miesiąc	∅	někdo si zapamatuje něco ruský rok – prožít něco bolestivého, pamatovat si bolest dlouhou dobu

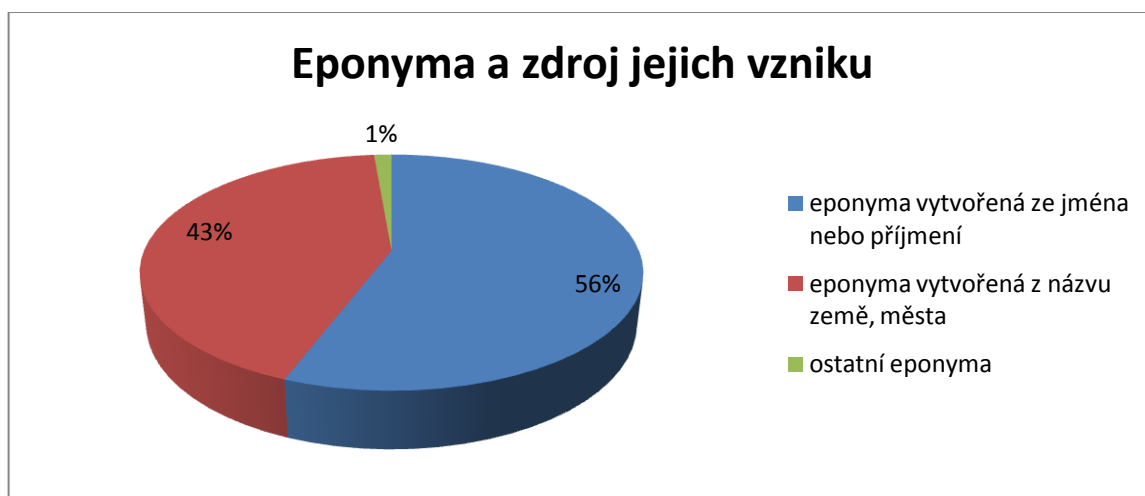
originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
kto poszedł do Canossy	cesta do Canossy	Ponižující prosba, být přinucen k ponížení se před soupeřem a uznat svou chybu. Slovní spojení, které pochází z příběhu římského císaře Jindřicha IV., který pěšky putoval do Canossy (vesnice v severní Itálii), aby se ponižil před papežem Řehořem VII.
kto robi co raz na ruski rok	někdo dělá něco jednou za uherský rok	Dělat něco velmi zřídka.
kto siedzi / usiadł po turecku	turecký sed	Sedět se zkříženými nohama, většinou na podlaze.
kto siedzi /siedział jak na tureckim kazaniu	někdo sedí jak na tureckém kázání	Ničemu nerozumět, nevědět o čem je řeč.
kto udaje Greka	někdo dělá Řeka	Dělat hloupého, někdo předstírá, že nemá ponětí o čem je řeč.
kto wychodzi / wyszedł po angielsku	někdo zmizel po anglicku	Nenápadně zmizet, zmizet bez rozloučení, nepozorovaně.
Musi to na Rusi, a w Polsce jak kto chce < a że Polska blisko Rusi, to i w Polsce każdy musi! >	∅	Musíš v Rusku, a v Polsku jak chceš <a že je Polsko blízko Ruska, tak i v Polsku každý musí> - negativní odpověď používaná v případě, když nás chce někdo do něčeho přinutit.
Nie od razu Kraków zbudowano.	Ani Řím nebyl postaven za jediný den.	Někdy výsledky naší práce nejdou hned vidět.
Polak głodny, to zły * Polak, gdy głodny, to zły, a jak się naje, to śpi.	∅	Hladový Polák rovná se zlý Polák * Polák, když je hladový, je zlý, a když se nají, tak spí – přísloví, které souvisí s tím, že je vědecky dokázáno, že lidé hladoví jsou našťvaní a agresivnější.

originál	ekvivalent v češtině	doslovný překlad + význam
Polak, Węgier – dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki.	Polák, Maďar – dva bratři, v šavli i ve sklenici.	Historické přísloví, poukazující na blízké přátelství a příbuzenství mezi Poláky a Maďary.
W obie strony jednakowe spodnie pitagorasowe.	∅	Z obou stran stejné Pythagorovy kalhoty – definice Pythagorovy věty, určena zejména dětem, která se objevila v knize Hanny Ožogovské „Tajemství zelené pečetě.“
Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu.	Všechny cesty vedou do Říma.	Rčení, které se v historickém kontextu vztahuje na hustou a kvalitní dopravní síť, kterou Římané vybudovali ve své říši a díky tomu se dalo dostat všemi cestami do Říma i z něj – různými způsoby můžeme dojít ke stejnému výsledku.
Zobaczyć Neapol i umrzeć.	Vidět Neapol a zemřít.	Rčení, které má spojitost s krásami a jedinečností města Neapol.
Życie jak w Madrycie.	∅	Život jak v Madridu – život bez starostí a problémů
Póki / jak świat światem, nie będzie Niemiec Polakowi bratem.	∅	Dokud svět existuje, nemůže se Polák přátelit s Němcem – záporný stereotyp Němce v polském povědomí Němec = nepřítel, negativní postoj vůči Němcům.

7.1. STATISTIKY SLOVNÍKU

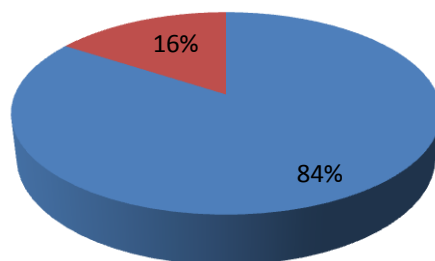
Slovník obsahuje celkem 449 jednotlivých hesel včetně 26 frází/rčení. Z tohoto grafu je patrné, že eponyma jsou zastoupena nejvíce u víceslovných výrazů tzv. překladových dvojic – celkem 364. Jednoslovných eponym je v tomhle slovníku 59.

Tento graf představuje procentuální zastoupení jednotlivých eponym, podle toho od čeho jsou odvozena. Nejvíce eponym je vytvořeno ze jména nebo příjmení. Většinou se jedná o vynálezce, fiktivní i reálné postavy. O něco málo zaostává skupina eponym vytvořená z názvu země či města. Jedná se zejména o hesla spojená se stereotypy dané země či místem jejich objevení a výskytu. Mizivé procento zastupují ostatní eponyma, která neobsahují vlastní název.

Úspěšnost v hledání českých ekvivalentů

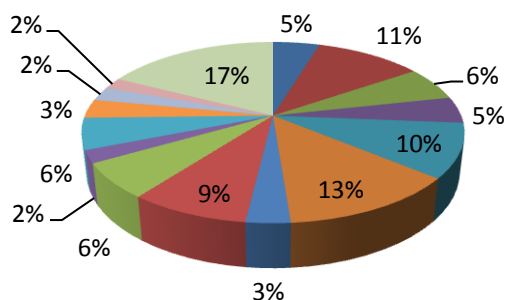
■ ekvivalent v češtině ■ doslovný překlad

Následující graf představuje úspěšnost v hledání českých ekvivalentů. Díky internetu se mi podařilo dohledat většinu – 85 %. Zbýlých 15 % je ve slovníku označeno Ø. Jedná se o eponyma, která se v češtině nepoužívají, tudíž nemají český ekvivalent. U těchto termínů jsem použila doslovný překlad. Týkalo se to nejčastěji hesel spojených s Polskem nebo frází/rčení, které se vykytují na konci slovníku.

Přehled eponym podle oblasti

■ Mytologie ■ Historie ■ Medicína ■ Stereotyp
 ■ Kuchyň ■ Přenesený význam ■ Kultura ■ Vynálezy
 ■ Hudba ■ Bible ■ Psychologie ■ Architektura
 ■ Sport ■ Zvířata ■ Ostatní

Tento graf znázorňuje oblasti, ze kterých pocházejí daná eponyma. Poukazuje na jejich tematickou různorodost. Nejvíce procent zastupují eponyma, která nelze přímo zařadit do některé ze zde vyznačených oblastí, a to proto, že jejich pole působnosti přesahuje do více sfér. Na druhém místě se umístila eponyma s přeneseným významem, jež tvoří významnou část slovníku. Třetí širokou oblast představují eponyma, která souvisejí s historií. Tato vyobrazená tematická rozmanitost je důkazem toho, že se s eponymy setkáváme téměř všude a někdy si to ani neuvědomujeme.

8. ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zejména bližší a detailnější představení lexikografie a jejího výsledného produktu, tedy slovníku. Cílem vytvoření polsko-českého slovníku eponym bylo seznámit uživatele s termíny, které nejsou běžnou součástí slovníku a o kterých běžný uživatel moc neví, a tudíž je v textu velmi obtížně identifikuje. V úvodu své práce jsem již stručně představila definice, které vysvětlují termín eponymum. Jedná se o výrazy a fráze pocházející ze jmen, příjmení, názvů zemí a také to je každé vlastní jméno, s jehož pomocí bylo něco pojmenováno. Sama jsem v průběhu sestavování slovníku a shromažďování literatury byla svědkem toho, že široká veřejnost význam termínu eponymum vůbec nezná. Přitom se s eponymy setkáváme v každodenním životě zcela běžně, aniž bychom si to uvědomovali.

Výchozí soubor, který stanoví základ vytvořeného slovníku, je převzatý od Ireny Danecké, která patří ke skupině autorů *Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego*. Irena Danecká zpracovala část nazvanou *Europejska eponimia frazeologiczna*. Jedná se o soubor obsahující pouze dvou- a víceslovné jednotky. Tyto jednotky mají buď přenesený, nebo doslovný význam a jsou tvořené za pomoci jmen a příjmení Evropanů a rovněž evropských názvů měst, regionů a zemí. Soubor obsahuje celkem 222 polských jednotek s jejich ruskými ekvivalenty. Vzhledem ke kapesnímu charakteru slovníku jsou v něm obsažena hesla, která se považují za dobře známá každému středně vzdělanému uživateli. U některých hesel se objevují čísla odkazující na komentáře umístěné na konci souboru, které vysvětlují význam či původ jednotky a uvádějí také zajímavosti týkající se daného hesla. Výsledný slovník kromě jednotek spojených s Evropou a jejími obyvateli obsahuje i několik málo hesel z různých oblastí, jako například kuchyně, historie, medicíny, mytologie atd. Dalším důležitým zdrojem pro vytváření jednotek byl *Słownik eponimów, czyli wyrazów odimiennych*, jehož autorem je Władysław Kopaliński. Jde o první slovník, který seznamuje uživatele s eponymy a jejich významem. I toto dílo je uvedeno v seznamu použité literatury v souboru Ireny Danecké. Autor vložil do slovníku výrazy pocházející ze jmen a příjmení a také názvů zemí či regionů. Při výběru jednotek se řídil zvláště podmínkou jejich metaforického, přeneseného charakteru ve vztahu ke zdrojovému názvu. V jeho obsahu najdeme jak dvouslovná eponyma, tak i jednoslovná. Obzvláště ta jednoslovná stanovila výchozí jednotky k další části mnou zpracovaného slovníku.

Protože v běžných dvoujazyčných slovnících eponyma nenajdeme, zdrojem informací pro mě byly texty na internetu. Využívala jsem především polské servery, kde jsem si jednotlivá výchozí hesla vyhledala, seznámila se s jejich významem a původem, přeložila a poté vyhledávala a ověřovala si jejich ekvivalenty na českých internetových stránkách. Význam jednotlivých hesel jsem taktéž překládala za pomoci polských zdrojů. Překvapujícím zjištěním pro mě také bylo, že jsem nenašla v češtině téměř žádné práce, publikace ani slovníky, které by o eponymech podrobněji pojednávaly. Oproti tomu v polštině nalezneme jak na internetu, tak i v odborné literatuře mnohem více informací o těchto jazykových jednotkách a o lexikografii vůbec. Důkazem toho je můj seznam použité literatury, ve kterém se vyskytují zejména publikace polských autorů.

Se vznikem eponym se pojí tzv. proces apelativizace, v jehož důsledku se vlastní jména stávají jmény obecnými. Tento proces obvykle probíhá přenesením názvů na základě podobných vlastností, chování či záměru někoho připomenout. Apelativa vznikají různými způsoby. Díky specifickému způsobu chování dané osoby, fiktivní i reálné (např. milosrdný Samaritán, ctnostná Zuzana, nevěřící Tomáš atd.). Dále také v důsledku určitých charakterových i fyzických vlastností (např. hercules, casanova, gigant, fúrie, abderita atd.). Největší skupinu stanoví apelativa, která jsou pojmenovaná podle tvůrců, vynálezců, vládců nebo představitelů (např. bloody mary, bardotka, wedgwoodský porcelán, dieselový motor atd.) a také podle určitých míst (gaza, denim, portské víno, sicilská mafie atd.). Proces apelativizace je složitým jevem, který přináší několik změn týkajících se dané jazykové jednotky. Jedná se o změny ve významovém poli, jež spočívají v rozšíření významu nově vzniklého eponyma. Například slovo fúrie již neznamená dávné bohyně pomsty jménem Furie, ale označení pro hádavou, vzteklou ženu. Další změny jsou spojeny s frazeologickým významem. S tímto jevem se setkáváme například u frází – zmizet po anglicku, italská domácnost, španělská muška, český sen atd.). Drobné změny pozorujeme i z hlediska slovtvorby. Tyto změny souvisejí především s adjektivy vytvořenými ze substantiv (např. lakonický, „osjaniczny“) nebo se substantivy, která jsou vytvořena z adjektiv (např. hamletismus).

Co se týče práce na překladu eponym v mnou vytvořeném slovníku, povětšinou jsem neměla problém s překladem nebo dohledáním ekvivalentů. Menší problémy se v několika případech objevily u hesel, která se přímo týkají Polska a v češtině nemají svůj ekvivalent, například hesla „warszawskie tempo“ nebo „uczta u Wierzyńka“. Chybějící ekvivalenty ale nesouvisely pouze s hesly spojenými s Polskem, ale i s ostatními hesly, která se v češtině běžně nevyskytují, například „wiek balzakowski“,

„pszczoła ateńska“ nebo „niemiecka kawa“. Ve slovníku najdeme i několik anomálií, které se týkají užití eponym v českých ekvivalentech. U některých se totiž o eponyma vůbec nejedná. Například heslo „czeski błąd“ se v češtině vyskytuje pod slovem překlep, nebo „muszka szwedzka“ v překladu znamená bzunka ječná. U těchto hesel si nelze nevšimnout, že český ekvivalent se zcela liší od polského originálu. S největším nedostatkem českých ekvivalentů se setkáváme u překladu frází, které se nacházejí na konci slovníku. Například „Gdzie Rzym, gdzie Krym“ nebo „I w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu“ Jedná se především o fráze, které nejsou běžně užívané nebo již nejsou užívány vůbec.

Eponyma jsou nedílnou součástí obohacování slovní zásoby. Vytvořený slovník poukazuje na jejich přítomnost v každé oblasti života. Vzhledem k neustále se rozšiřující slovní zásobě u obou jazyků je důležité vědět, že takovéto jednotky existují a v jazyce mají své místo.

9. RESUMÉ

Celem mojej pracy licencjackiej było stworzenie polsko-czeskiego słownika eponimów. Słownik składa się z trzech części. W pierwszej części zawarto jednostki dwuwyzrazowe, w drugiej eponimy jednosłowne, natomiast ostatnia część zawiera zwroty (wyrażenia). Praca zawiera część teoretyczną, w której starałam się przedstawić charakterystykę leksykografii oraz wynik badań leksykograficznych, jakim jest słownik, z perspektywy zarówno teoretycznej jak i praktycznej. Natomiast druga część ma już charakter czysto praktyczny a rezultatem przeprowadzonych badań jest wyżej wymieniony słownik.

Eponimy określane są jako wyrazy, czy też wyrażenia odimienne, czyli utworzone od imienia albo nazwy własnej. Chodzi o jednostki, które są rzadko spotykane w zwykłych słownikach. Zwłaszcza w języku czeskim nie ma prawie żadnych publikacji czy słowników związanych z tym tematem.

Eponimy wielowyzrazowe, które stanowią największą część słownika, zostały opracowane na podstawie jednego z działu *Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego*, którego autorem jest znany polski filolog, profesor Wojciech Chlebda. Chodziło zwłaszcza o eponimy związane z krajami europejskimi, bądź też z imionami i nazwiskami Europejczyków. Mimo to, znajdziemy tam także jednostki, związane z kuchnią, medycyną, historią, architekturą, kulturą czy stereotypami danego kraju zarówno o charakterze dosłownym, jak i metaforycznym. Zwłaszcza przenośny charakter niektórych haseł stanowił powód, żeby do każdej jednostki dołączyć także jej znaczenie. To również stanowi ważną część i przyczynia się do poszerzenia wiedzy. Eponimy jednosłowne, które tworzą nieduży, ale istotny dział, zostały opracowane na podstawie *Słownika eponimów, czyli wyrażeń odimiennych* autora Władysława Kopalińskiego. Jest ich niewiele, jednak uważam, że i one przyczynią się do zwiększenia zainteresowania tematem i lepszej orientacji w tejże dziedzinie językowej. Podczas tłumaczenia czeskich odpowiedników korzystałam szczególnie z internetu i własnej wiedzy językowej.

Słowniki wciąż stanowią bardzo istotny składnik wiedzy o językach i ich użyciu. Mam nadzieję, że niniejszy słownik może pomóc we wzbogaceniu wiedzy, poszerzeniu słownictwa i lepszej orientacji użytkowników w tym zakresie językowym, który zwłaszcza w języku czeskim wydaje się być niezbyt opracowany, a na pewno zasługuje na to, by przebić się do świadomości publicznej, również z tego powodu, że chodzi o wyrazy czy wyrażenia, które są powszechnie znane i używane na codzień.

10. BIBLIOGRAFIE

Monografie

- 1) KANIA, Stanisław. TOKARSKI, Jan. *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*. Warszawa.: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne., 1984. ISBN 83-02-02354-X.
- 2) MIODUNKA, Władysław. *Podstawy leksykologii i leksykografii*. Warszawa.: Państwowe Wydawnictwo Naukowe., 1989. ISBN 83-01-09207-6.
- 3) DOROSZEWSKI, Witold. *Z zagadnień leksykografii polskiej*. Warszawa.: Państwowy Instytut Wydawniczy., 1954.
- 4) ŻMIGRODZKI, Piotr. *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*. Katowice.: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego., 2003. ISBN 83-226-1267-2.
- 5) PIOTROWSKI, Tadeusz. *Zrozumieć leksykografię*. Warszawa.: Wydawnictwo Naukowe PWN., 2001. ISBN 83-01-13693-6.
- 6) PIOTROWSKI, Tadeusz. *Z zagadnień leksykografii*. Warszawa.: Wydawnictwo Naukowe PWN., 1994. ISBN 83-01-11392-8.
- 7) BAŃKO, Mirosław. *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa*. Warszawa.: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego., 2001. ISBN 83-87608-87-4.
- 8) ŻMIGRODZKI, Piotr. *Słowo-słownik-rzeczywistość.: Z problemów leksykografii i metaleksykografii*. Kraków.: Wydawnictwo Lexis., 2008. ISBN 978-83-89425-45-4.
- 9) ULITZKA, Ewa. *Warsztat leksykografa*. Lublin.: Polonica., 2006.
- 10) CHLEBDA, Wojciech. *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski. Zeszyt 5*. Opole: Uniwersytet Opolski., 2010. ISBN 9788373954137.
- 11) ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha.: Lidové noviny., 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.
- 12) ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha.: Univerzita Karlova v Praze., 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.
- 13) ČERMÁK, František. BLATNÁ, Renata. *Manuál lexikografie*. Praha.: H&H., 1995. ISBN 80-85787-23-7.
- 14) FILIPEC, Josef. ČERMÁK, František. *Česká lexikologie*. Praha.: Academia., 1985.
- 15) ČEJKA, Mirek. *Česká lexikologie a lexikografie*. Brno.: Masarykova univerzita., 1992. ISBN 80-210-0393-6.

Słowniki

- 16) ZGÓŁKOWA, Halina. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. Poznań.: Kurpisz., 1994-2005. ISBN 83-89738-30-9.
- 17) BAŃKO, Mirosław. *Inny słownik języka polskiego. T. 1-2*. Warszawa.: Wydawnictwo Naukowe PWN., 2000. ISBN 83-01-12826-7.
- 18) DUBISZ, Stanisław. *Uniwersalny słownik języka polskiego. tom 1-4*. Warszawa.: Wydawnictwo Naukowe PWN., 2003. ISBN 83-01-13868-8.
- 19) DUNAJ, Bohusław. *Współczesny słownik języka polskiego..* Warszawa.: Wydawnictwo Naukowe PWN., 2007. ISBN 9788374762649.
- 20) KOPALIŃSKI, Władysław. *Słownik eponimów, czyli wyrazów odmiennych*. Warszawa.: Wydawnictwo Naukowe PWN., 1996. ISBN 83-01-11978-0.
- 21) CHLEBDA, Wojciech. *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych. Tom zbiorczy Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego (z. 1-5)*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego., 2014. ISBN 978-83-7395-575-2.

Internetové zdroje

- 1) Wikipedia: Wolna encyklopedia. *www.wikipedia.pl*. [online]. 12.2.2015 [cit. 2014-09-19]. Dostupné z:
http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Strona_g%C5%82%C3%B3wna
- 2) Glosbe – vícejazyčný on-line slovník. *www.glosbe.com*. [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <https://cs.glosbe.com/>
- 3) Obcy język polski: Poradnia językowa dra Macieja Malinowskiego. *www.obcyjezykpolski.pl*. [online]. 2002-2015 [cit. 2014-11-10]. Dostupné z:
<http://obcyjezykpolski.strefa.pl/?md=archive&id=159>
- 4) INTERIA.pl. Encyklopedia. *www.encyklopedia.interia.pl*. [online]. 1999-2015 [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: <http://encyklopedia.interia.pl/>
- 5) Edukateria.pl. *www.eduteka.pl*. [online]. 2015 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z:
<http://www.eduteka.pl/>

- 6) PWN. Słownik języka polskiego. *www.sjp.pwn.pl*. [online]. 1997-2014 [cit. 2014-09-08]. Dostępne z: <http://sjp.pwn.pl/>
- 7) Wielki słownik języka polskiego. *www.wsjp.pl*. [online]. 2013-2018 [cit. 2014-11-12]. Dostępne z: <http://www.wsjp.pl/>
- 8) PWN. Encyklopedia. *www.encyklopedia.pwn.pl*. [online]. 1997-2014 [cit. 2014-10-10]. Dostępne z: <http://encyklopedia.pwn.pl/>
- 9) Encyklopedia internetowa. Słowniki online. *www.edupedia.pl*. [online]. 2008 [cit. 2014-10-27]. Dostępne z: <http://www.edupedia.pl/>
- 10) INTERIA.pl. *Eponimy mitologiczno-kulturowe*. [online]. 2010-2015 [cit. 2014-09-16]. Dostępne z: <http://castorthe.w.interii.pl/eponimy/index.htm>
- 11) BUWR – Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. *www.bibliotekacyfrowa.pl*. [online]. [cit. 2014-09-12]. Dostępne z: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/42420/020.pdf>

Anotace

Jméno a příjmení autora: Kateřina Turoňová

Pracoviště: Katedra slavistiky – sekce polonistiky

Název diplomové práce: Polsko-český slovník eponym

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Ivana Dobrotová, Ph.D.

Počet znaků: 153 527

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 21

Počet internetových zdrojů: 11

Abstrakt: Tato práce si klade za cíl blíže seznámit uživatele s problematikou lexikografie a tvorby slovníku. Teoretická část obsahuje jak interpretaci jednotlivých pojmů, tak i stručnou historii a přehled nejdůležitějších typů slovníků. Nejpodstatnější částí práce je slovník eponym, ve kterém jsem se zaměřila především na konkrétní eponyma a jejich překlad do češtiny. Mnou vytvořený slovník je doplněný o důležitý prvek – význam jednotlivých hesel. Slovník obsahuje jak eponyma, se kterými se setkáváme v běžné komunikaci, tak i méně používaná a ojedinělá slova nebo slovní spojení.

Klíčová slova: polsko-český slovník eponym, lexikografie, lexikologie, slovník, eponymum

Annotation

Author's first name and surname: Kateřina Turoňová

Department: Department of Slavic Studies – Section of Polish Studies

Title of thesis: Polish-Czech idioms dictionary

Supervisor: doc. PhDr. Ivana Dobrotová, Ph.D.

Number of characters: 153 527

Number of appendices: 0

Number of work cited: 21

Number of internet resources: 11

Abstract: The purpose of this Bachelor thesis is to acquaint the users with issues of lexicography and creation of a dictionary. The theoretical part contains the interpretation of various terms, as well as a brief history and overview of the most important types of dictionaries. The most fundamental section of the thesis is the Idioms Dictionary in which I focused primarily on specific eponyms and their translation into Czech. The last but not the least, the dictionary contains an important element, the meaning of individual words. The eponyms we use in everyday communication but also less frequent and rare words or phrases, are also included in the dictionary.

Keywords: polish-czech idioms dictionary, lexicography, lexicology, dictionary, eponyms, translation